

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Statsvetenskapliga Institutionen

Det lidande djuret:
från ett djurvänligt svenskt folk
till ett humant samhälle

En diskursanalys av föreställningar om djur
i svensk djurskyddspolitik under efterkrigstiden

Masteruppsats i Statsvetenskap

Vårterminen 2010

Fredrik Johansson

Handledare: Henrik Friberg-Fernros och Johan Hyrén

Antal Ord: 19993

Abstract

Conceptions of animals are in flux. Whales were once viewed as terrifying monsters. Today they are conceived as dignified mythical creatures worthy of human respect. Human relations with whales have also changed from whale hunting to whale watching. From a constructionist standpoint, beliefs are actively constituting human relations with animals. Are changing conceptions of animals also figuring in Swedish politics on animal protection?

Changing conceptions of animals have been connected with broader cultural change from the modern to postmodern. The theoretical implications are unclear and the empirical research scanty, ambiguous and partly contradictory. My purpose is to explore conceptions of animals in Swedish politics on the protection of animals, investigate whether they have changed since World War II to present time and map the pattern of an eventual change. For this aim I use discourse analysis and apply Laclau and Mouffe's discourse theory.

I find a pattern of change, continuity and complexity. The subjective suffering of animals is becoming more central and can not in the same degree be justified by economical reasons. But alternative ways of understanding animal moral relevance are pushed out and what constitutes animal suffering is open to attribution of meaning from other discursive patterns. Animals in scientific experiments are conceived in accordance with a discourse on ritual sacrifice to accommodate objective scientific beliefs and conceptions of animal suffering. My interpretation is that postmodern challenges are met by means of modern ways of thought in present time and that the politics on protection of animals deep down can be a way to maintain a clear border between animals and humans when society, under the threat from the postmodern conditions, are constructed as "inhuman" while justifying present patterns of social organisation.

Key words: animals, changing conceptions, discourse analysis, discourse theory, modernism, politics on the protection of animals, postmodernism

Sökord: diskursanalys, diskursteori, djur, djurskyddspolitik, förändrade föreställningar, diskursteori, modernism, postmodernism

Innehåll

1. INLEDNING	1
2. KONTEXT OCH TIDIGARE FORSKNING	3
2.1 MODERNISM OCH POSTMODERNISM	3
2.2 FÖRÄNDRADE VÄRDERINGAR OCH FÖRESTÄLLNINGAR I SENMODERNITET	4
2.3 FÖRÄNDRADE ATTITYDER TILL OCH FÖRESTÄLLNINGAR OM DJUR I SENMODERNITET	5
2.4 EMPIRISKA STUDIER	6
2.4.1 <i>Bakgrund</i>	6
2.4.2 <i>Empiriska studier om förändrade föreställningar om djur under senmodernitet</i>	7
3. TEORI	8
3.1 DISKURSTEORI.....	9
3.1.1 <i>Diskursbegreppet</i>	9
3.1.2 <i>Diskursteorins begreppsapparat</i>	9
3.1.3 <i>Diskursteorin som en teori om politik, subjektet, konflikt, förändring och hegemoni</i>	10
3.2 KATEGORISERINGAR AV DJUR	12
3.3 OFFERRITENS SYMBOLISKA FUNKTION	12
4. METOD	13
4.1 DISKURSANALYS	14
4.2 AVGRÄNSNING AV DISKURSER; DISKURSIVT FÄLT OCH DISKURSORDNING	14
4.3 URVAL OCH MATERIAL	15
4.4 ANALYTISKA REDSKAP	17
4.5 SUBJEKTIVITET OCH FORSKARENS ROLL.....	19
5. TILLKOMSTEN AV LAGEN OM DJURSKYDD 1944	20
5.1 PROBLEMFÖRMULERING	20
5.1.1 <i>Problem</i>	21
5.1.2 <i>Orsaker</i>	23
5.1.3 <i>Lösningar</i>	24
5.2. ANALOGIKEDJOR	26
5.2.1 <i>Svenskhetsdiskursen</i>	27
5.2.2 <i>Utvecklingsdiskursen</i>	28
5.2.3 <i>Den allmänna rättsuppfattningsdiskursen</i>	29
5.2.4 <i>Diskursen om djurens lidande</i>	29
5.3 ANTAGONISTISKT MOTSATSFÖRHÅLLANDE OCH HEGEMONISK INTERVENTION	31
6. NUTID 2001-2005	34
6.1 PROBLEMFÖRMULERING	35
6.1.1 <i>Problem</i>	38
6.1.2 <i>Orsaker</i>	40
6.1.3 <i>Lösningar</i>	43
6.2 ANALOGIKEDJOR	47
6.2.1 <i>Sverigediskursen</i>	50
6.2.2 <i>Diskurs om ekonomisk utveckling</i>	50
6.2.3 <i>Vetenskapsdiskurs</i>	51
6.2.4 <i>Diskursen om djurens lidande</i>	51
6.2.5 <i>Diskursen om försöksdjur</i>	53
6.2.6 <i>Diskurs om människan</i>	55
6.2.7 <i>Politisk demokratidiskurs</i>	55
6.3 HEGEMONI	55
7. SLUTSATSER OCH KONTEXTUALISERING	57
7.1 FÖRÄNDRING, KONTINUITET OCH KOMPLEXITET	58
7.1.1 <i>Förändring</i>	58

7.1.2 <i>Kontinuitet</i>	59
7.1.3 <i>Komplexitet</i>	60
7.2 KONTEXTUALISERING OCH RELATION TILL TIDIGARE FORSKNING	62
7.3 ÖVERFÖRBARHET, STUDIENS BEGRÄNSNINGAR OCH VIDARE FORSKNING	65
8. REFERENSER	68
MATERIALBILAGA	72

1. Inledning

Djur intar en betydelsefull position för människan. För många kan djur vara ett livsmedel eller utgöra råvara för klädesplagg. Ett djur kan vara en trofast kamrat i form av ett sällskapsdjur. De kan också vara exotiska varelser att beskåda eller monstruösa bestar att frukta. Förutom att djur kan ha väldigt olika betydelse för människor har också människors föreställningar om djur förändrats över tid. Lawrence och Phillips (2004) beskriver exempelvis hur valar framställdes som fruktansvärda monster ända in på 70-talet men idag framställs som mytiska varelser som förtjänar människans respekt och vördnad. Det får även konsekvenser för våra relationer till valar. Medan kommersiell valjakt var den mest framträdande relationen före 1970 har istället ett internationellt moratorium införts på valjakt och valturism kommit att bli en interaktion med valar. Min utgångspunkt är konstruktionistiskt. Det innebär att människans föreställningar om djur inte bara är passiva återspeglings av materiella relationer till djur utan aktivt konstituerar människans relation till djur. Man kan inte förstå det politiska beslutet att förbjuda valfångst fullt ut utan att förstå hur våra föreställningar om valar förändrats.

Djuren är ständigt aktuella i svensk politik. I november 2009 kablades bilder på grisar som åt på sina döda artfränder ut (jfr. Öhman 20100313). Djurrättsalliansen hade i hemlighet filmat djurens omständigheter på ett antal grisgårdar. Skandalen vållade stor upprördhet bland allmänheten och ledde till ett ifrågasättande av om tillsynen av det svenska djurskyddet fungerade tillfredsställande. Har förändrade föreställningar om djur också fått fäste inom svensk djurskyddspolitik? Hur ser denna förändring i så fall ut?

Forskning har framfört att relationer till och föreställningar om djur har undergått eller undergår en stor förändring (se t.ex. Baker 2000). Denna förändring knyts till en bredare kulturell förändring i de västerländska samhällena som brukar benämnas postmodern. Inom statsvetenskaplig forskning pekar Inglehart (1999) på att postmateriella och postmoderna värderingar har blivit mer prominenta och kopplar det till att människors grundläggande ekonomiska trygghet är säkrad. Värderingsförändringarna har fått politiskt genomslag genom exempelvis framväxten av miljöpartier. Franklin (1999) knyter teoretiskt förändrade attityder till djur till postmoderna kulturella förändringar. De teoretiska implikationerna är delvis oklara och komplexa. Den empiriska forskning som finns om föreställningar om djur studerar ofta inte förändring. Franklin och White (2001) finner delvis stöd för sina hypoteser om ökad

sentimentalitet och zoocentrism men finner också en hög grad av kontinuitet. Lundmark (2000) uppfattar i motsättning till Franklin och White att det fortfarande finns en grundläggande antropocentrism bland såväl djurrättsaktivister som djurrättsfilosofer även om det också finns tecken på förändring. De empiriska forskningsrönen ger alltså oklara besked och står delvis i motsättning till varandra.

Syftet med min uppsats är att utforska föreställningar om djur i svensk djurskyddspolitik och undersöka om de har förändrats under efterkrigstiden samt kartlägga hur denna förändring i så fall ser ut. På detta sätt menar jag att uppsatsen kan bidra till att empiriskt bringa klarhet i hur föreställningar om djur förändrats. Det kan i sin tur belysa den teoretiska frågan om hur dessa förändringar förhåller sig till den bredare kulturella kontexten av en förändring från det moderna till det postmoderna. Däremot kan jag inte pröva alternativa förklaringar. Mitt explorativa syfte är valt med tanke på det svaga empiriska underlaget och de oklara teoretiska konsekvenserna. Uppsatsens empiriska resultat kan sedan användas i mer hypotesprövande vidare forskning. Vid sidan av den vetenskapliga relevansen så har jag också en avsikt att bidra till den forskningsrörelse som vill studera djuren ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv och bryta föreställningen om djur som "natur" och lyfta fram relationen mellan människa och djur. Min utgångspunkt är diskursteoretiskt vilket också innebär en kritisk inställning. Det kan betyda ett demaskera föreställningar som hålls för objektiva eller lyfta fram i ljuset de föreställningar som ligger till grund för den politik som förs.

I kapitel två presenterar jag kontexten av bredare kulturell förändring från det moderna till det postmoderna, hur denna kontext kan knytas till förändrade föreställningar om djur teoretiskt och tidigare forskning om föreställningar om djur samt föreliggande studies vetenskapliga betydelse. I kapitel tre beskriver jag Laclau och Mouffes diskursteori och förklarar valet av denna teori. I kapitel fyra redogör jag för och rättfärdigar forskningsdesignen, urval och material samt tillvägagångssätt. Jag arbetar inte med frågeställningar utan med mer öppna analysverktyg: problemformulering, ekvivalenskedjor och konfliktverktyg. Kapitel fem utgörs av den empiriska analysen av djurskyddslagens tillkomst 1944. Kapitel sex utgörs av den empiriska analysen av fem propositioner 2001-2005 och innehåller parallellt en jämförelse med den första perioden. I kapitel sex presenterar jag mina slutsatser i form av förändring, kontinuitet och komplexitet i föreställningar om djur och förhåller resultaten till kontexten av kulturell förändring från det moderna till det postmoderna och tidigare forskning.

2. Kontext och tidigare forskning

I det här kapitlet avser jag presentera den bredare kulturella förändring från det moderna till det postmoderna som uppfattas äga rum i främst de västerländska samhällena av många forskare. Jag visar hur denna bredare kulturella förändring har kommit att knytas till förändringar i föreställningar om djur. Jag presenterar relevant empirisk forskning som gjorts och visar hur min uppsats kan föra vår empiriska förståelse av förändringar i föreställningar om djur vidare.

2.1 Modernism och postmodernism

Moderniteten har sin upprinnelse historiskt i den vetenskapliga revolutionen och upplysningen. Modernismen kämpar med att finna det essentiella i det tillfälliga i ett sammanvävande av det efemära och det eviga i en kontext av ständig förändrad mening. Moderniseringsprojektet innefattar föreställningarna om en objektiv vetenskap, universell moral och lag, självständig konst enligt konstens egna inre logik, vetenskapligt herravälde över naturen, rationella former av social organisation och rationella sätt att tänka. Projektet innebär mänsklig frigörelse från naturens godtycke, irrationaliteter i form av myt, religion och vidskepelse samt godtycklig maktutövning. Projektets mål är det eviga och essentiella men det kan enbart åstadkommas genom förändring och det efemära (Harvey 1990: 10-12; Inglehart 1997: 8-9, 30).

Höjdpunkten för det moderna projektet inträffar under högmodernismen. Ekonomiskt organiseras det kring fordiska-keynsianska linjer. Stora myter som kännetecknar den heroiska modernismen i form av bland annat de totalitära politiska projekten som fascismen och kommunismen får en mindre betydelse. Tilltron till linjära framsteg, absolut sanning och rationell planering av en ideal social ordning under stabila kunskaps- och produktionsvillkor är stark. Resultatet är en positivistisk, teknokratisk och rationalistisk modernism med korporativ byråkratisk makt och rationalitet (Harvey 1990: 35-37).

Postmodernismens framträdande förläggs oftast till mellan 1968 och 1972. Postmodernismen accepterar fullt ut det efemära utan att försöka transcendera det genom att finna en evig

underliggande struktur. Det finns inga totaliserande metaberättelser; något metaspråk eller någon metateori genom vilka allt kan kopplas samman. Det finns inga universella sanningar eller något essentiellt och kunskap är subjektiv. Istället får sociala aktörer bruka ett pragmatiskt handlingsätt. Postmodernismen är intresserad av nya teknologier inom information och kommunikation, analys och överföring. Den temporala ordningen luckras upp genom att det inte går att föreställa sig en koherent och radikalt bättre framtid. Det postmoderna saknar ett djup och är fixerat vid framträdande, yta och det omedelbara inflytandet (Harvey 1990: 39-58). Postmodernisering är en rörelse bort från en betoning av ekonomisk effektivitet, byråkratisk auktoritet och vetenskaplig rationalitet som karakteriserat moderniseringen mot ett mer humant samhälle med rum för individuell autonomi, olikhet och självförverkligande. Vidare minskar det statliga inflytandet i ekonomin till förmån för marknadstänkande och den nya ekonomin innebär ett skifte från klasspolitik till nya postmoderna konfliktlinjer (Inglehart 1997: 12-14, 28, 30-31).

2.2 Förändrade värderingar och föreställningar i senmodernitet

Ingleharts teori om postmodernisering knyter förändrade värderingar till det postmoderna. Han erkänner föreställningarnas konstitutiva betydelse även om han anser att föreställningar också har materiella rötter i två mekanismer: minskad ekonomisk knapphet leder till att människor lägger mindre vikt vid materiella faktorer och människor socialiseras in i värderingar under sin uppväxt (Inglehart 1997: 32-33).

Ingleharts empiriska resultat ger vid handen att postmateriella värderingar har ökat i omfattning och att ett bredare spektrum av värderingar, som han myntar postmoderna, har blivit viktigare. De senare har inte ett tydligt förhållande till knapphetshypotesen men förväntas ändå samvariera med postmaterialistiska värderingar eftersom en ökad trygghet föreslås medföra att man kan "kosta på sig" mer tolerans och flexiblare normer. De förändrade värderingarna har fått politiska konsekvenser. Postmoderna frågor får allt större betydelse och nya partier framträder som profiterar på skiljelinjen mellan postmaterialister och materialister. Den gamla klasspolitiken minskar i betydelse och frågor som har med personlig individuell autonomi att göra ökar i betydelse. Det gäller också "mjuka" frågor som kvinnors ställning, diskriminering av minoritetsgrupper som invandrare och HBT-personer,

miljöfrågor, religion, etniska konflikter och etiska frågor som abort. (Inglehart 1997: 237-259, 267-281) Dessa mjuka frågor innefattar rimligen frågor om hur djur skall behandlas i samhället.

2.3 Förändrade attityder till och föreställningar om djur i senmodernitet

Franklin kopplar modernism och postmodernism till förändrade föreställningar om djur. Franklin menar att det moderna projektet genom urbanisering, fordism och effektiviserat jordbruk medförde att människa och djur kom allt längre ifrån varandra. Moderniseringen grundade sig på den essentiella mänskliga godheten och på framsteg och demokrati. Djuren var en resurs och förstörelse av habitat, djurförsök och dylikt legitimerades av det större mänskliga bästa. Samtidigt ökade sällskapsdjuren i omfattning. Sammantaget ledde det till en mer sentimental men också instrumentell inställning till djur. Den moderna staten hade som roll att reglera ett lämpligt och civiliserat beteende gentemot djur. Krav på djurens rättigheter framfördes (Franklin 1999: 3ff, 34ff).

Franklin identifierar tre relaterade men analytiskt separata postmoderna villkor som knyts till förändringar i attityder till djur: misantropi, ontologisk osäkerhet och riskreflexivitet. Misantropi har med nedgången för det moderna mänskliga frigörelseprojektet att göra. Detta projekt har lett till en miljömässig ödeläggelse och utrotning av djurarter som aldrig tidigare skådats. Det medför en rörelse bort från det antropocentriska mot det zoocentriska och ökade krav på djurs rättigheter eller större ansvarstagande för miljö och djurarter. Det handlar om det postmodernas kritik av linjära framsteg och minskade tilltro till politiska, ekonomiska och vetenskapliga auktoriteter. Ontologisk osäkerhet är relaterat med övergivandet av myter, auktoritetens minskade roll och övergivandet av det moderna projektet; att finna det essentiella i en kaotisk malström av förändring. Det leder å ena sidan till frihet, autonomi och självförverkligande och å andra sidan till förvirring, en känsla av förlust, osäkerhet och oro. Franklin menar att det delvis kan förklara sällskapsdjurens ökade betydelse. Människor knyter allt starkare emotionella band till djur för att de har allt svårare att knyta sådana band med människor. Han pekar också på en ökad terapeutisk roll för djur i den sena moderniteten. Riskreflexivitet avser den ökade insikten om den mänskliga påverkan på eller förstörelsen av

naturen. Det blir människans ansvar att skydda djuren eftersom människan har lyckats så väl i att tämja naturen. Förändringarna inkluderar också en ökning av aktiviteter associerade med djur, en politisering av relationen mellan människa och djur, strävan efter en närmare relation till djur och natur. Vidare inkluderar förändringarna ett sökande efter nya sätt att ackommodera djuren i den globala ekonomin inklusive svåra val mellan människors och djurs intressen (Franklin 1999: 54ff).

2.4 Empiriska studier

2.4.1 Bakgrund

Förändringar i föreställningar om djur är inte ett nytt studieområde. Socialantropologen Lévi-Strauss (1966) menar att djur är bra att tänka med om människor. Djur kan användas för att på ett metaforiskt sätt tala om människor. Man kan vara "fri som en fågel". Motsatsen är metonym betydelse. Det innebär att djuret har en direkt koppling till människan som t.ex. en hund. Thomas (1983) beskriver hur attityder till djur skiftat från år 1500 till 1800 från antropocentrisk till sentimentaliserad. Senare har Elias och Dunning (1986) kopplat historiska föreställningar om människor och djur till ökad civilisering. Något som Tester (1991) är skeptisk till. Han gör en sociologi över djurrättsrörelsen och visar hur det på artonhundratalet fanns två strömningar som hade med djurens situation i samhället att göra: Krav på skillnad som företrädde av samhällseliten för vilka det var väsentligt att etablera sin mänsklighet gentemot djuren genom att kräva en "human" behandling av djur. I själva verket var det bara underklassernas "brutala sporter" som man försökte hindra medan överklassens rävjakt aldrig var på tapeten. Krav på likhet företrädde av den vegetariska rörelsen som ville tillbaka till det naturliga med Rousseau. Slutligen framförde Salt den moderna djurrättsdiskursen som en syntes av dessa båda synsätt.

Det finns också en hel del forskning om föreställningar om djur i modern tid. Noske (1997) kopplar meningstillskrivning av djur till meningstillskrivning av kvinnor. Den moderna diskursen innebär en nedvärdering av naturen gentemot kulturen som representeras av män. Kvinnor och djur kopplas till naturen som männen har herravälde över. Kvinnor blir på det

viset mer djur och mindre mänskliga än männen. På det viset avslöjar Noske hur diskursiv makt som utövas över kvinnor och djur hör ihop. Arluke och Saunders (1996) finner att våra föreställningar om djur är motstridiga. Det innebär att människors identiteter gentemot djur också blir motstridiga. Det gäller människor som arbetar med övergivna hundar och katter som ibland måste iklä sig en ”institutionell roll” för att kunna förmå sig att avliva en hund eller katt. Falkengren (2005) visar på att olika föreställningar om djur kan användas strategiskt och därmed på föreställningars maktperspektiv. Dessa studier, och många fler, ger dock inga direkta svar på hur föreställningar om djur förändrats.

2.4.2 Empiriska studier om förändrade föreställningar om djur under senmodernitet

Franklin och White (2001) prövar Franklins hypoteser om ökad sentimentalitet gentemot djur och skifte från antropocentrism till zoocentrism genom en innehållsanalys av tidningsartiklar från australiska *The Mercury* åren 1974-1998. De finner att under mitten av 70-talet kan man se en ökning av zoocentrism och sentimentalitet. Samtidigt finner de också en hög grad av kontinuitet med det moderna och till och med inflytanden från traditionella attityder. Deras slutstats är att Franklins teori inte fullt ut kan förklara komplexiteten i föreställningar om djur och att ytterligare kvantitativa och kvalitativa studier behöver göras.

Lundmark studerar djurens moraliska position i tillvaron och om en förändring ägt rum från en människocentrerad till en icke-människocentrerad eller egalitär syn på vår omgivning. Han använder tre dimensioner: människans etiska position eller antropocentrism och icke antropocentrism; varelsers olika slags värden – instrumentella eller intrinsikala; moraliska objektens struktur – holism eller individualism. Det empiriska materialet består av tre kvalitativa intervjustudier med företrädare för gentekniknämnden, dåvarande Nordiska samfundet mot plågsamma djurförsök¹ och Greenpeace samt en litteraturstudie bestående av radikala moralfilosofer. Lundmark identifierar en grundläggande antropocentrisk värdegemenskap i hela sitt material. Samtidigt som han inte kan utesluta att det ägt rum en förändring i värderingar om djur (Lundmark 2000: 36, 57-62, 190-195). Lundmarks resultat står alltså delvis i motsättning till Franklin och Whites.

¹ Idag ”Djurens rätt”

Sammanfattningsvis kan kulturell förändring från det moderna till postmoderna empiriskt knytas till förändrade värderingar och föreställningar. Det finns en teoretisk länk till förändrade attityder till och föreställningar om djur. Empirisk forskning på förändrade föreställningar om djur är knapp, ger oklara och delvis motstridiga besked samt är inte i alla delar i enlighet med de teoretiska förväntningarna.

I en kontext av oklara teoretiska konsekvenser menar jag att mer deduktiva hypotesprövande studier inte är en framkomlig väg. På samma sätt innebär bristen på tydliga empiriska slutsatser och rent av motstridiga empiriska resultat att klara empiriska kategorier för vidare utforskning är svåra att isolera. Den komplexa teoretiska bilden och svaga empiriska grunden ger snarare vid handen att en kvalitativ och mer induktiv eller abduktiv utforskande ansats kan bringa viss klarhet i hur föreställningar om djur förändrats (jfr. Marshall och Rossman 2006: 52-54). Mina resultat kan dels bidra till ökad förståelse till förändrade föreställningar om djur och dels ge empiriska kategorier som kan nyttjas i vidare forskning av mer hypotesprövande karaktär. Min grundläggande forskningsdesign kan sammanfattas med att jag studerar föreställningar diakront eller över tid, har ett utforskande syfte, arbetar induktivt eller abduktivt eller utan förutbestämda analyskategorier men med viss teoretisk förförståelse. Detta låter jag styra valet av metod.

3. Teori

Jag har valt den diskursanalytiska metoden utifrån mitt syfte. Diskursanalys innebär en paketslösning där metod intimt hänger samman med ontologiska och epistemologiska utgångspunkter och teoretiska perspektiv (Winther Jørgensen och Phillips 1999: 10). Det innebär att valet av teori delvis bestäms av valet av metod. I det här kapitlet kommer jag att redogöra för det teoretiska ramverk, Laclau och Mouffes diskursteori, som jag använder för att förstå hur föreställningar om djur hör ihop i ett komplex av föreställningar eller diskurser. Jag kommer att redogöra för hur dessa diskurser förhåller sig till varandra, hur subjektet förhåller sig till diskurserna och hur diskursiv förändring kan förstås endogent, det vill säga inom ramen för teorin. Jag kommer också att visa på två sätt på vilka djur kan kategoriseras samt presentera en teoretisk ram för att kunna tolka djurförsök som rituella offer.

3.1 Diskursteori

Det finns flera diskursanalytiska inriktningar. Diskursteorin är ett pragmatiskt val baserat på att teorins ontologi kringgår frågan om hur diskurser förhåller sig till det icke diskursiva, att det är en teori om politik som har redskap för att studera konflikt och framför allt att teorin har redskap för att förstå diskursiv förändring endogen.

3.1.1 Diskursbegreppet

Winther Jørgensen och Phillips (1999: 7) menar att diskurs rent allmänt är ”*ett bestämt sätt att tala om och förstå... ett utsnitt av världen*”. Det som skiljer olika diskursbegrepp åt är dels hur långt de konstituerar det sociala, dels i vilket grad de själva är konstituerade av icke diskursiva fenomen (ibid. 9). Laclau och Mouffe menar att alla sociala fenomen kan studeras som om de vore språkliga. Det innebär att diskurser inte bara består av språkliga komponenter utan också av sociala praktiker och institutioner i samhället. Laclau och Mouffe förnekar inte materiella föremål men dessa föremåls innebörd bestäms av hur de relateras till annan betydelse i en diskurs (Howarth 2007: 117-120). Det innebär en möjlighet att undkomma det diskursivas förhållande till det icke diskursiva. Nackdelen kan vara att man förenklar en komplicerad verklighet. Eftersom jag förhåller ett språkligt material till en postmodern diskursiv kontext behöver jag inte redskap för att förstå social praktik och dialektiken. Diskursteorin utgör den mest avskalade teori som kan göra reda för de fenomen jag vill studera. Ideologibegreppet, vilket avser ”*betydelse i maktens tjänst*” (Winther Jørgensen och Phillips 1999: 79), blir meningslöst i diskursteorin eftersom alla diskurser utövar makt genom att utesluta andra möjligheter till betydelse (ibid: 32-33, 54-55).

3.1.2 Diskursteorins begreppsapparat

Diskursteorin har en alldeles egen begreppsapparat. *Diskursen* är en tillfällig betydelsefixering inom en speciell meningsdomän och tecknet, som kan vara ett skrivet eller uttalat ord eller en social praktik eller en institution, är *moment*. Momenten förhåller sig relationellt till varandra och genom denna struktur av skilda positioner får de sin betydelse.

Vissa moment, *nodalpunkter*, har en mer privilegierad position och etablerar diskursens betydelse genom att övriga moment ordnas och får sin mening utifrån nodalpunkten. Diskursen fixerar sin betydelse genom att utesluta andra möjliga betydelser. Alla möjligheter som utesluts utgör det *diskursiva fältet* eller det *konstitutiva yttre*. De tecken som inte har fått någon entydig mening fixerad kallas istället *element*. Diskursen utgör en *tillslutning* av betydelse men den tillslutningen är aldrig fullständig. Diskursens betydelsefixering är alltid under hot från det diskursiva fältets mångtydiga element. Meningstillskrivande sker genom *artikulation*. Artikulation är att omvandla element till moment i en diskurs. På så sätt reproduceras diskursen och dess fixering av betydelse. Men elementen kan också sättas i andra relationer och därmed undergräva betydelsefixeringen; öppna upp tillslutningen av mening. *Flytande signifikanter* är de element som är särskilt öppna för meningstillskrivning. Dessa är föremål för kamp om sin mening mellan konkurrerande diskurser (Winther Jørgensen och Phillips 1999: 32-37).

3.1.3 Diskursteorin som en teori om politik, subjektet, konflikt, förändring och hegemoni

Politik är ett bredare fenomen för Laclau och Mouffe än partipolitik och utgör artikulationer som syftar till att tillsluta betydelse i samhället och därmed utesluta alla andra möjliga betydelser, det vill säga utövande av *makt* (Winther Jørgensen och Phillips 1999: 42-43). Den avgörande fördelen med diskursteorin för mitt syfte är att den ger en diskursivt endogen förklaring till förändring. Det beror på att diskursteorin har eliminerat det icke diskursiva som dialektiskt förhåller sig till det diskursiva. Teorin om förändring äger samband med hur man ser på identitet och politisk konflikt.

Diskursteorin har begreppet *subjektsposition* för att visa på hur identiteter konstrueras i en diskurs. Subjektet är fragmenterat och *interPELLERAS* eller bestäms av flera olika diskurser samtidigt vilket inte nödvändigtvis behöver utgöra en motsättning (Winther Jørgensen och Phillips 1999: 48f). Det finns givetvis också *objektspositioner* som handlar om tillskrivande av mening. Djur kan förväntas att inta objektspositioner snarare än subjektspositioner.

Konflikt uppstår när subjektet interPELLERAS av motstridiga diskurser. I det läget konstrueras en ”fiende” om inte en motdiskurs redan är artikulerad (Howarth 2007: 121f). Man säger att diskurserna befinner sig i ett *antagonistiskt motsatsförhållande* till varandra. Det innebär att den förutsättningen att två diskurser tillskriver ett element olika betydelse är ett nödvändigt men inte tillräckligt villkor för konflikt. Subjektet måste också interPELLERAS olika av de motstridiga diskurserna. I så fall blockerar identiteterna varandra genom att ställa motstridiga krav på handling. Det benämns *antagonism*. Vidare är en *antagonistisk terräng* ett betydelseområde där antagonistiskt motsatsförhållande råder mellan en eller flera diskurser. I en sådan terräng kämpar diskurser om herravälde eller *hegemoni*. Hegemoni uppstår genom *hegemoniska interventioner*. Den hegemoniska interventionen är den form av artikulation som fixerar betydelsen inom en betydelsesdomän tvärs över antagonistiska diskurser. Den undergräver diskurser genom att reartikulera dess element som moment i en annan diskurs och *överlagrar* den tidigare antagonistiska diskursiva terrängen. I den utsträckning den hegemoniska interventionen lyckas upplöses antagonismen och en ny fixering av betydelse framträder som entydigt interPELLERAR subjektet (Winther Jørgensen och Phillips 1999: 54-57).

Diskursteorin skiljer på subjekspositioner, vilka konstitueras diskursivt, och *politisk subjektivitet* som avser det sätt på vilket sociala aktörer handlar. Politisk subjektivitet utgör alltså *diskursiv praktik*. Varje diskurs är tillfällig men kan avlagras så som objektiv. När förment objektiva diskursers tillfällighet synliggörs och hotas av det konstitutiva yttre så talar man om *dislokation eller rubbning* av diskursen. Då interPELLERAS inte sociala aktörer längre entydigt. Det är alltså samma situation som leder till antagonistiska terränger. Dislokationen av diskurs och identitet tvingar sociala aktörer att agera för att etablera en sammanhållen eller entydig identitet som skänker insikt om hur man skall handla (Howarth 2007: 124f).

Förändring kommer till stånd genom att subjektet tvingas till politisk subjektivitet när subjektet inte entydigt interPELLERAS av diskurser och diskursen rubbas. En hegemonisk intervention etablerar en ny mening rakt över den diskursiva terrängen. Förändring kan i viss mån också äga rum genom att en hegemonisk diskurs hotas från det konstitutiva yttre utan att någon motdiskurs artikuleras. I det läget kommer politisk subjektivitet verka för att återupprätta entydigheten genom att tillsluta meningen hårdare om den hegemoniska betydelsen.

Det diskursteorin inte kan göra reda för endogent är varifrån den mening kommer som hotar etablerade diskurser. Min strategi är att förhålla de förändringar som äger rum till den kontext av bredare kulturell förändring som det postmoderna utgör. På det sättet menar jag att aktörer i sin politiska subjektivitet inte planlöst griper efter mening. Bredare kulturell förändring menar jag kan utgöra en källa för mening som ligger närmare till hands. Det kan också uttryckas som att bredare kulturella förändringar delvis konstituerar den lokala meningen. Jag kan inte pröva om kontexten verkligen är den mest relevanta utan jag tillämpar den kontext som tidigare forskning pekat ut.

3.2 Kategoriseringar av djur

Tidigare forskning ger främst två olika sätt som djur kategoriseras. Thomas (1983: 51-70) beskriver hur djur historiskt ofta kategoriserades utifrån nyttan för människan. Kategorier kunde vara ätbar och oätbar; vild och tam; användbar och oanvändbar. Även huruvida man fann djuren estetiskt tilltalande var en viktig grund för kategorisering. Franklin (1999: 4-5) pekar på viktiga användarkategorier i dagens samhälle: vilda djur, boskapsdjur, bruksdjur och sällskapsdjur. Birke, Arluke och Michael (2007) pekar på försöksdjur som en viktig kategori.

Från sent 1700-tal och framåt växte den vetenskapliga kategoriseringen utifrån underliggande karaktäristiska eller art fram. Det var inte längre nyttan för människan som var i centrum för detta schema. Thomas (1983: 51-70) ser denna utveckling i samband med den samhälliga förändring som 1800-talet innebar. På landsbygden levde gamla kategoriseringar kvar medan stadsbefolkningen genom sitt avstånd till djur i sin vardag utvecklade nya kategorier.

3.3 Offerritens symboliska funktion

Birke, Arluke och Saunders (2007: 4-6) studerar hur djur och människor konstrueras i relation till varandra i vetenskapliga experiment. Djur och försöksdjur konstrueras olika. Djuren representeras som kännande individer medan försöksdjuren representeras som verktyg för att nå vetenskapliga resultat. Försöksdjur konstrueras t.ex. genom ”standardisering” vilket bland annat innebär att försöksdjur hålls åtskilda i särskilda byggnader eller i särskild uppfödning.

Standardisering är inom den vetenskapliga diskursen ett sätt att säkerställa de vetenskapliga resultatens validitet (Birke m.fl. 2007: 35 ff.).

Birke m.fl. (2007: 69) ger en symbolisk tolkning till hur forskarna kan upprätthålla kategoriseringen mellan djur och försöksdjur. Genom att tolka djurförsök som ett rituellt offer kommer man till förståelse för hur gränsen kan upprättas och bevaras. Jag brottas med liknande skenbara paradoxer i tillskrivandet av mening till djur i nutid och finner att tillämpandet av en symbolisk offerlogik kan göra reda för de skenbart motstridiga föreställningarna. Bakan (1968) ger en teoretisk beskrivning av en symbolisk offerlogik:

För det första utgör, enligt Bakan, det rituella offret samtidigt en rättfärdig och en ond handling. För det andra ses dödandet som en yttre nödvändighet för en högre varelse eller institution. Dödandet blir, för det tredje, ett resultat av byråkratisk lydighet och ordning. För det fjärde symboliseras å ena sidan det som dödas som ett livlöst objekt men å andra sidan måste det som offras bli en del av självförståelsen hos den som förrättar offret för att fungera. Genom humanisering av det som offras blir det en del av självförståelsen hos dem som förrättar offret. Offret blir ett surrogat för jaget som kan identifieras med och ses som lik förrättaren av offret (Birke m.fl. 2007: 69). När det gäller djurförsök innebär inte offret nödvändigtvis ett dödande utan kan utgöra att utsätta djuren för ett lidande som uppfattas som oetiskt.

4. Metod

I detta kapitel argumenterar jag först för att diskursanalysen bäst kan uppfylla studiens syfte. Därefter redogör jag för, berättigar och visar på konsekvenserna av studiens avgränsningar och valet av material. Vidare förklarar jag mina analysverktyg; problemformulering, ekvivalenskedjor och konfliktverktyg. Slutligen diskuterar jag betydelsen av forskarens subjektivitet.

4.1 Diskursanalys

Jag baserar mitt val av metod på tre överväganden: Den induktiva eller abduktiva ansatsen, studieobjektets karaktär och studiens syfte att studera förändring. Den klassiska idéanalysen baserad på idealtyper, dimensioner eller kategorier uppfyller inte min induktiva eller abduktiva ansats. Fallstudien kan inte studera föreställningar utan att närma sig den etnografiska ansatsen. En observerande etnografisk ansats eller kvalitativ intervjuserie har svårt att studera förändring på den tidsskala jag avser. Jag kan inte intervjua människor vid andra världskrigets slut. Däremot existerar text i form av riksdagstrycket från denna tid på ett högst jämförbart sätt med idag. En argumentationsanalys eller normativ analys studerar visserligen föreställningar men särskilda typer av föreställningar. Jag vill inte bara studera normativa föreställningar eller argumentativa figurer. Diskursanalysen är den metod som bäst kan förena ett teoretiskt öppet förhållningssätt med att studera föreställningar diakront.

4.2. Avgränsning av diskurser; diskursivt fält och diskursordning

För en kvalitativ studie utgör avgränsningar och urval ett mycket väsentligt forskningskede. Jag har för det första gjort ett urval för att de teoretiska förutsättningarna för förändring skall vara för handen. För det andra har jag gjort ett urval av material som gör det möjligt att dra trovärdiga slutsatser. För det tredje har jag valt att göra ett urval för att maximera överförbarheten. På så sätt finns en större möjlighet för att resultaten är giltiga även i de fall som valts bort (jfr. Marshall and Rossman 2006: 201-202).

Jag studerar svensk djurskyddspolitik. Sverige är ett teoribaserat val. Inglehart (1997: 95) klassificerar Sverige som ett av de allra mest postmoderna länderna i världen. Sverige är alltså relevant för kontexten av postmodern förändring. Det finns även andra länder som skulle vara relevanta men språkliga och kulturella fördelar talar för fallet Sverige.

Laclau och Mouffes diskursiva fält omfattar allt som utesluts ur diskursen. Begreppet diskursordning betecknar olika diskurser som delvis täcker samma diskursiva terräng. Winther Jørgensen och Phillips (1999: 134-136) uppfattar diskursordningen som ett redskap att avgränsa studien institutionellt, tematiskt eller på andra sätt.

Jag ringar in den diskursordning som jag avser studera dels institutionellt; den rikspolitiska arenan, och dels tematiskt; djurskyddspolitik. Valet av den rikspolitiska arenan knyter an till två teoretiska hypoteser. Diskursteorin pekar på att diskursiva praktiker utövar kraft eller har en konstitutiv verkan. Politik innebär att producera auktoritativ text. Jag menar att diskursiva praktiker på den politiska arenan därför har större konstitutiv kraft än diskursiva praktiker på jämförbara arenor som den mediala eller kulturella. I den mån den politiska arenan är styrd av demokratiska föreställningar menar jag också att föreställningar på den politiska arenan delvis konstitueras av föreställningar som är allmänt spridda i samhället. Om dessa hypoteser äger riktighet kommer det vara mer sannolikt att de föreställningar jag finner på den politiska arenan också kan återfinnas på andra arenor i samhället än för jämförbara arenor som den mediala och kulturella.

4.3 Urval och material

Materialurvalet handlar om den tematiska avgränsningen. Från början var avsikten att studera en på teoretisk väg deducerad kategori av djur; boskapsdjuren. Tanken var att avgränsa mig till enbart material från riksdagens debatter och därmed kunna göra ett totalurval med dessa avgränsningar. Syftet var att få en kontinuerlig bild och inte bara kunna uttala mig om förändring utan också om när förändringen inträffade. Det saknades förteckningar över lagar som omfattar boskapspolitik. Min första uppgift var att upprätta en sådan förteckning genom att söka i svenskt författningsregister (SFSR) med relevanta sökord. Denna första urvalsram redovisas i materialbilagan.

Ju mer jag satte mig in i materialet ju mer framstod det klart att för att kunna nå mättnad i analysen behövde jag studera även propositioner och utredningar. Analytisk mättnad avser att man uppfattar att ytterligare material inte ändrar slutsatserna. Det innebar att jag bara skulle kunna studera två tidsnedslag. Jag valde att prioritera möjligheten att kunna slå fast empiriskt grundade slutsatser om förändring, det vill säga resultatens trovärdighet, framför möjligheten att identifiera förändringens exakta tidpunkt. Därmed var det ingen större poäng att avgränsa mig till enbart boskapspolitik utan snarare empiriskt till vissa lagändringar.

Ett urvalskriterium var att lagändringarna ingick i ett empiriskt politikområde som kunde jämföras över min tidshorisont. Det visade sig att både frågor om djurskydd och sjukdomar hos djur hade en kontinuerlig historia från 1945 fram tills idag. Frågor om in- och utförsel har helt förändrats i och med inträdet i EU och gruppen övriga lagändringar föll på sin heterogenitet. För att min analys skulle vara överförbar i största möjliga utsträckning valde jag den grupp av lagändringar i vilken jag uppfattade att förändrade föreställningar om djur skulle vara mindre troliga. Min hypotes är att lagen om djurskydd som infördes 1944 omfattar föreställningar om djur som för den tiden var relativt progressiva. I frågor om djursjukdomar kan utgångsläget vara relativt mer konservativt beträffande föreställningar om djur. I så fall är det lättare att detektera en förändring i fråga om sjukdomar hos djur än i fråga om djurskydd. Det är naturligtvis omöjligt att säga säkert utan att studera båda fallen. Djurskyddspolitiken kan också uppfattas vara ett mer centralt fall än djursjukdomspolitiken. Jag studerar därmed djur i människans vård. Men vilda djur är inte helt frånvarande och resultat om främst vilda djur kan inte överföras till tama djur.

Nästa urvalssteg var att finna de lagändringar som jag skulle studera. Denna andra urvalsram av ändringar av djurskyddslagen beskrivs i materialbilagan. Införandet av djurskyddslagen 1944 var en given tidpunkt eftersom jag vill studera förändringar i föreställningar om djur under efterkrigstiden. Det andra nedslaget borde omfatta ändringar som berör hela lagen så att den kan jämföras med införandet av djurskyddslagen samt vara så nära i nutid som möjligt för att undgå att gå miste om förändringar. Om postmoderna förändringar börjar göra sig gällande efter 1970 faller alla tidpunkter innan det bort. Jag menar att fem propositioner åren 2001-2005 uppfyller mina urvalskrav. Dessa avgränsas i tid av två propositioner som handlar om EU-anpassning. Både ändringarna efter 2005 och på nittioalet är inte nog heltäckande. Det verkliga alternativet vore den nya djurskyddslagen 1988 men då riskerar jag att missa förändringar som ägt rum efter denna tid.

Det framförs i materialet att djurskyddspolitiken under tiden 2001-2005 är en eftergiftspolitik från socialdemokraternas sida till miljöpartiet. Det skulle kunna innebära att resultaten inte blir överförbara eftersom partipolitiska faktorer snedvrider resultaten. Min uppfattning är dels att eftergiftsanklagelserna är överdrivna och en del i det politiska spelet och dels att olikhet i föreställningar kommer att framgå av följdmotioner och kammarens protokoll.

När det gäller själva materialet kunde jag som nämnts inte studera enbart debattinlägg i riksdagen eftersom det saknades 1944. Istället valde jag en ansats där jag studerar propositioner och förarbeten, utskottens betänkanden, motioner med anledning av propositionen och debatten i riksdagen. Det råder en hög grad av interdiskursivitet. Det avser *”det förhållandet att kommunikativa händelser bygger på tidigare händelser; man börjar aldrig om från början”* (Winther Jørgensen och Phillips 1999: 77). Det innebär att det material jag studerar bildar intertextuella kedjor vilket åsyftar *”en serie texttyper som binds samman i en kedja genom att varje text införlivar element från en annan text eller andra texter”* (Ibid: 77). Remissyttranden faller utanför min institutionella avgränsning och allmänna motioner utanför mitt materialurval. Det innebär en risk att perifera föreställningar marginaliseras och att bilden blir mer homogen. Det gör det snarast svårare att upptäcka förändring. Analysen av mitt första tidsnedslag vilar till stor del på utredningen som kom redan 1938 även om propositionen kom 1944. Det är inte helt oproblematiskt men det finns egentligen ingen fast punkt för när analysen borde börja. Det kan innebära att man kan märka inslag från en mer heroisk modernism. Om väsentliga förändringar äger rum borde det märkas i propositionen.

4.4 Analytiska redskap

Diskursanalysen sägs ibland sakna en tydlig metodologisk grund. Den har en mer öppen ansats än många andra metoder. Man anpassar metod efter teori och det specifika problem som man undersöker (Howarth och Torfing 2005:1f). Det är en av fördelarna med diskursanalysen för mitt syfte. Men det är också en svårighet och ställer självfallet större krav på att argumentera för den ansats man valt. Det är en anledning till att jag valt att följa en etablerad forskares framgångsrika analytiska ansats som omfattar två analytiska redskap: problemformulering och analogikedjor. Till denna arsenal lägger jag diskursteorins konfliktverktyg.

Ulf Mörkenstam (1999) analyserar hur samiskhet konstrueras från 1883 och framåt och hur det får konsekvenser för den förda politiken. Han kopplar detta till ett normativt resonemang om lika och särskilda rättigheter för minoritetsgrupper. För min del är det Mörkenstams diskursanalys som är intressant. Mörkenstams analytiska redskap är inte knutna till hans

studieobjekt; samiskhet, utan snarare till studiet av förändring och den politiska arenan. Det stämmer överens med min studie.

Diskursanalysen utgår från att alla betydelser hör ihop och kan relateras till varandra på ett meningsfullt sätt i diskurser. Studiet av diskurser innebär att avtäcka hur de olika meningselementen hör ihop. Denna operation innebär samtidigt att man kan bestämma de enskilda momentens betydelse. Det finns ingen essentiell mening utan all mening bestäms av positionen i relation till andra moment. Den empiriska språkliga praktiken, i form av text eller tal, som studeras möjliggörs och begränsas av tillfälliga strukturer av mening. Det innebär att man som forskare undersöker möjlighetsbetingelserna för den språkliga praktiken man studerar. Vilket system av föreställningar kan göra reda för de språkliga utsagor som är vid handen? Det är ett transcendentalt projekt. Diskurserna är inte omedelbart empiriskt närvarande utan konstrueras av forskaren i dialog med texten; de utgör en tolkning.

Mörkenstam (1999: 55-60) använder två olika analytiska redskap för att utföra sin diskursanalys: problemformulering och analogikedjor. Problemformulering innebär att mer textnära undersöka vad som uttrycks vara problemet, orsakerna till problemet och lösningen på problemet. Problemformulering fyller två viktiga funktioner i diskursanalysen. För det ena skapas en "tjock beskrivning" som underlättar läsarens förståelse av analysen. För det andra, och viktigaste, utgör det en ingång för själva analysarbetet. Diskursens gränser utåt framträder genom konflikter om problemformuleringen. Man kan också upptäcka hur problem förhåller sig till orsaker och orsaker till lösningar vilket innebär en ingång till hur diskurserna binder meningen inom sig. Det kan också finnas verkan över tid. När en problemformulering väl har etablerats så konstituerar den också hur nya problem, orsaker och lösningar formuleras. På det viset kan en förändrad problemformulering vara en indikation på diskursiv förändring.

Analogikedjor eller ekvivalenskedjor innebär att konstruera en kedja av olika moment som ömsesidigt bestämmer den inbördes meningen. Man kan säga att det är en kartläggning eller konstruktion av själva diskursen. Det innebär att hitta vilka tecken som står i ett logiskt utbytesförhållande till varandra. Man talar om att moment ekvivalerar, är analoga med eller hör ihop med varandra. Med logiskt avses inte bara logik i analytisk filosofisk mening utan kan även avse semantisk logik, normativ logik eller symbolisk logik. När en analogikedja konstrueras avslöjas också vad som utesluts ur den. På det viset klargörs diskursens gränser mot det konstitutiva yttre. Ett exempel kan vara vetenskap – objektiv observation – strikt

logik – kvantitativ/statistisk metod – naturvetenskap. Här är vetenskap en nodalpunkt som uppfattas utbytbart med de andra momenten. Samtidigt utesluts föreställningar om vetenskap som en subjektiv interaktion med omvärlden och samhällsvetenskaplig forskning med kvalitativa metoder enligt normativa eller symboliska logiker. Analogikedjorna är mindre textnära och mer analytiska än problemformuleringar och bygger på analysen av problemformuleringen.

Jag kommer också att använda diskursteorins konfliktverktyg: antagonism, hegemoni, hegemonisk intervention, antagonistiska och hegemoniska diskursiva terrängar och dislokation eller rubbning. Konfliktverktygen är viktiga för att förstå hur diskursernas gränser konstitueras. Konfliktverktygen är också väsentliga för att förstå förändring som i diskursteorin intimt hänger ihop med diskursiv kamp. Även om mitt syfte inte i första hand är att förklara förändring menar jag att en trovärdig berättelse om hur förändringen går till stärker den tolkning av förändring och kontinuitet som jag gör.

Mitt tillvägagångssätt har bestått i att närläsa materialet och skriva av relevanta passager. Jag studerar den lokala meningen i enskilda bestämmelser och propositioner och relaterar sedan den lokala meningen till en helhet. Jag går tillbaka till det avskrivna och det ursprungliga empiriska materialet genom hela analysen. Till slut når man en punkt när meningen inte ändras genom fortsatt dialektik.

4.5 Subjektivitet och forskarens roll

Diskursanalysens transcendentala funktion innebär att det ofta går att göra flera olika tolkningar av samma uppsättning utsagor. Det ställer krav på forskaren att redovisa alternativa tolkningar och argumentera för den egna tolkningen. I vissa fall får man som forskare tillstå att ett entydigt mönster inte går att etablera. Diskurserna konstrueras i ett samspel mellan forskare och text. Men inte vilken tolkning som helst kan göra reda för de språkliga utsagorna. Det innebär både ett visst mått av subjektivitet och ett visst mått av objektivitet. Utrymmesskäl medför att jag måste välja vilka tolkningar som argumenteras för mer och vilka jag lämnar mer okommenterade.

Det väsentliga är i vilken avsikt forskaren närmar sig materialet. Förståelse och kritik är båda nödvändiga för en framgångsrik diskursanalys. Om man inte förhåller sig kritiskt riskerar man att reproducera vissa föreställningars objektivitet. Dessa behöver sällan artikuleras eftersom de tas för givet. Det är i den kritiska inställningen som man kan upptäcka underförstådd och självklar mening. För diskursanalysen är kunskap produktiv. Det innebär att för att kunna upprätthålla ett kunskapsanspråk kan man inte hävda att man avtäckt textens "egentliga" essentiella mening. Det avgörande är istället att presentera en berättelse som övertygar läsaren om att forskarens tolkning är rimlig och relevant. Med det lämnar jag med varm hand över till läsaren att ta över. Meningsproduktionen stannar inte och blir fixerad i och med att en text produceras utan lever i relation till läsaren.

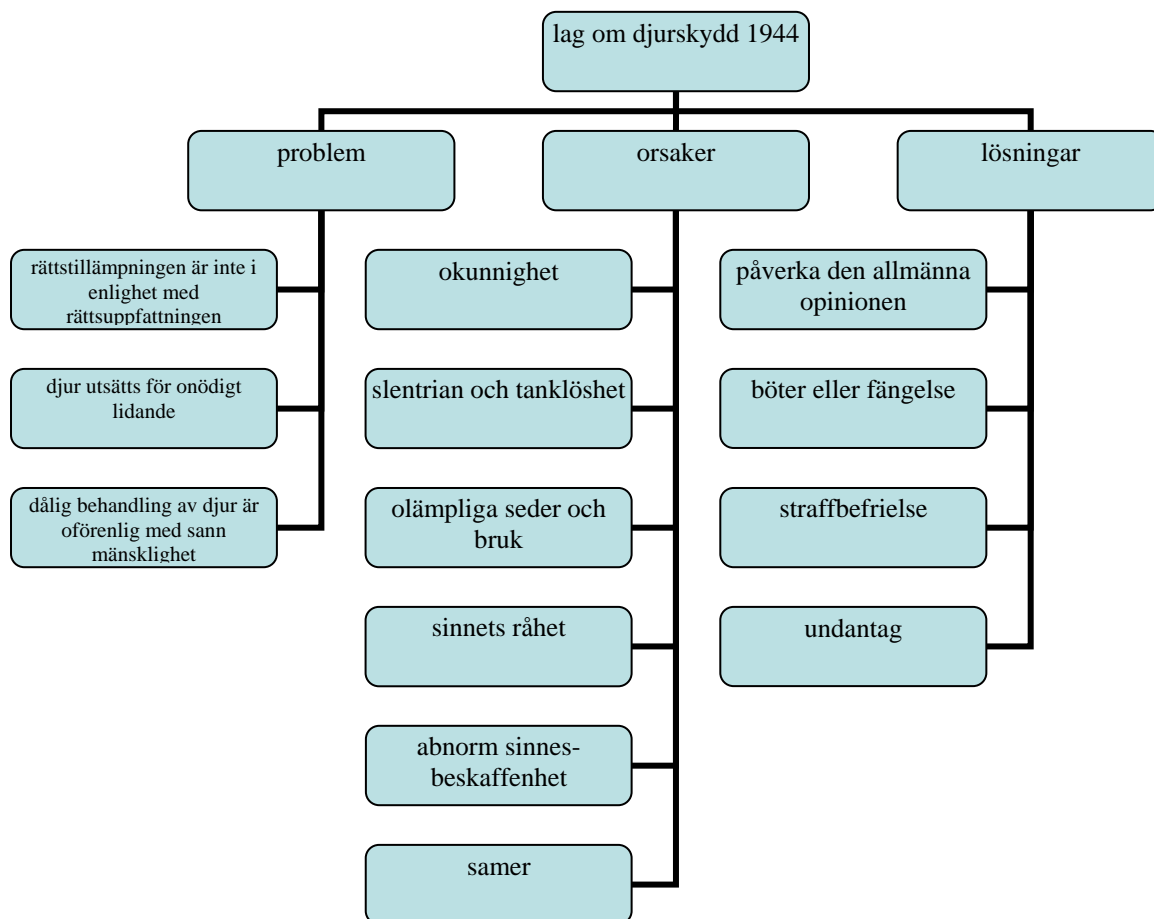
5. Tillkomsten av lagen om djurskydd 1944

I detta kapitel redogörs först för de problem, orsaker och lösningar som framställs vid tillkomsten av lagen om djurskydd. Därefter övergår jag till analogikedjan och hur den kan formuleras. Sist ges en tolkning i termer av en hegemonisk intervention i en antagonistisk terräng. Materialet redovisas i materialbilagan.

5.1 Problemformulering

I detta avsnitt ges en "tjock beskrivning" av fallet med hjälp av analyskategorierna problem, orsaker och lösningar. I figur 1 nedan ges en översiktlig framställning av de olika kategorierna som kommer att förklaras efterhand.

Figur 1: Problemen, orsakerna och lösningarna vid tillkomsten av Lagen om djurskydd 1944

5.1.1 Problem

Problembeskrivningen är delvis ambivalent och skiktad. Problemet framställs som att rättstillämpningen inte är i enlighet med allmänhetens rättsuppfattning. Det innebär att man tar kritiken om dålig behandling av djur på allvar. Samtidigt visar det sig att dålig djurhållning i slutändan snarare handlar om mänskliga egenskaper än om djurets lidande.

Det finns en uppfattning om att den allmänna rättsuppfattningen med avseende på djurens ställning har förändrats till djurens förmån. Det beskrivs som ett missnöje från vissa håll med att en stor andel av de tilltalade för djurplågeri inte fälls.

Det synes icke vara uteslutet, att denna omständighet bland andra orsaker även har sin grund i att de rättstillämpande myndigheterna befunnit sig så att säga något i efterhand i förhållande till utvecklingen av rättsuppfattningen... klagomålen kunna tolkas som tecken på en inom vida kretsar omfattad åsikt, att de möjligheter att skydda djuren, som svensk lag för närvarande erbjuder, äro föråldrade och otillräckliga. (SOU 1938:36, s. 70-71)

Det är alltså önskvärt att förena allmänhetens rättsuppfattning med det faktiska lagrummet och rättstillämpningen genom en förändring av djurens lagliga skydd. Det finns ett demokratisk legitimitetsproblem.

Men även fall av dålig djurhållning som ”aldrig kommer till allmänhetens kännedom” (SOU 1938:36, s. 69-70) utgör ett problem. Dålig djurhållning hör ihop med djurens lidande:

[E]n praktiskt inriktad djurvänlighet skall vara den ledande grundsatsen vid allt handhavande av djur, samtidigt som det särskilt framhålles, att det för en var gäller att undvika behandlingsmetoder, varigenom djur i onödan tillfogas lidande.” (SOU 1938:36, s. 73)

Men även om djurens lidande bestämmer vad dålig djurhållning är finns andra föreställningar om varför det egentligen är problematiskt att djur utsätts för lidande av människor.

Med nutida uppfattning hos vårt folk i allmänhet torde det emellertid, såvitt rör våra egna förhållanden, bäst överensstämman, om man säger, att dålig eller grym behandling av djur visar hän mot karaktärsegenskaper, som vi icke anse få förefinnas hos en fullödig människa och medborgare... [D]ålig behandling av djur, vare sig tama eller vilda är oförenligt med sann mänsklighet. (SOU 1938:36, s. 69)

I första hand är bekymret med dålig djurhållning att det visar på karaktärsegenskaper som inte är förenliga med sann mänsklighet. Djurens lidande bestämmer vad som är dålig djurhållning men det är mänskliga karaktärsegenskaper som är den primära etiska omsorgen.

Det finns också en konsumentproblematik i samband med förslag om handel med hästar (SOU 1944:43, s. 84-90). Departementschefen anser inte att förslaget hör hemma i en djurskyddslag (1944:43, s. 28).

5.1.2 Orsaker

Svenskarna utmärker sig generellt för sin djurvänlighet.

I stort sett torde man vara berättigad till det omdömet, att svenskarna utmärka sig för djurvänlighet, och det övervägande antalet av de svenska djurägarna söker också behandla sina djur väl. (SOU 1938:36, s. 69)

Samtidigt uppfattas det förekomma fall av dålig djurhållning. Man tar djurskyddsproblematiken på allvar. Det blir väsentligt vem som behandlar djuren dåligt och av vilken orsak. Särskilt vetenskapsmän som ägnar sig åt vetenskapliga försök på djur tillskrivs både god vilja, kunskap och omdöme:

[V]ivisektionens utövare... bemöda sig att i möjligaste mån reducera detta lidande... I vilken mån vivisektionen i det speciella fallet är nödvändigt eller outhärligt, därom kunna endast medicinskt sakkunnig döma” samt ”sådana försök... företagas av eller under överinseende av personer, som äro fullt lämpliga därtill och vilka, om tillståndstvång infördes, icke rimligen kunde förvägras tillstånd. (SOU 1938:36, s. 103-104)

Även veterinärerna uppfattas vara ”allmänt djurvänliga” (SOU 1938:36, s. 101).

Svenska djurägare är liksom svensken generellt djurvänliga. Orsakerna till att de behandlar djur illa kan vara slentrian eller annan orsak.

[S]venska djurägarna i allmänhet behandla sina djur med omsorg och vänlighet, särskilt då djur som insjuknat eller skadats, och... vanligen i erforderlig utsträckning anlita veterinär för vården av sådant djur... Undantag från nu givna förhållanden förekomma dock, ..., där slentrian eller annan orsak föranleder en i bästa mening utförd, men i realiteten olämplig och för djuret direkt eller indirekt plågsam behandling. (SOU 1938:36, s. 99)

De andra orsakerna kan vara ”tanklöshet, okunnighet” eller ”olämpliga seder och bruk” (SOU 1938:36, s. 69-71).

Samerna beskrivs annorlunda. De bedriver renskötsel enligt en ”uråldrig metod” som kan innebära lidande för djuren. Samerna utmärks för sin ”kända konservatism” (SOU 1938:36, s. 52).

Det finns också en andra orsakskategorier. Det handlar om ”ett handlingsätt mot djur, vilket vittnar om sinnets råhet i den grad, att det med fog kan antagas, att han ej låter rätta sig och att han, om han åter får hand om djur, alltså skall behandla dem illa” (SOU 1938:36, s. 123). Det förekommer också ”att en kreatursägare eller djurskötare på grund av sin abnorma sinnesbeskaffenhet är helt olämplig att handhava djur” (ibid s. 123).

Svensken är alltså generellt djurvänlig och dålig djurhållning beror på okunskap, slentrian, tanklöshet och olämpliga seder och bruk. Vetenskapsmän och veterinärer tillskrivs stor auktoritet och deras djurvänlighet går inte att ta miste på. Samers uråldriga renskötsel kan medföra lidande för djuren. Människor som besitter ett sinnets råhet eller abnorm sinnesbeskaffenhet kan också behandla djur illa. Åtminstone sinnets råhet och abnorm sinnesbeskaffenhet kan svårligen förenas med djurvänlighet. Samernas tillskrivna konservatism innebär att man knappast förväntas ändra sina sedvänjor fast de innebär lidande för djuren.

5.1.3 Lösningar

Det finns tre huvudsakliga lösningar. Det är opinionsbildning, utdömande av straff och undantag. Opinionsbildning knyts till den djurvänliga svensken i allmänhet och orsakerna okunskap, slentrian, tanklöshet och olämpliga seder och bruk. Straff knyts till människor som visar prov på en sinnets råhet. Undantag ges för samer och människor med abnorm sinnesbeskaffenhet.

Det har motionsvägen framställts förslag om skärpning av djurplågeriparagrafen i strafflagen vilket avvisats av riksdagen vid ett flertal tillfällen. Det bedöms inte vara en framkomlig väg. Istället skall en ny djurskyddslag stiftas.

[S]åsom grundläggande för djurskyddslagen angivna principen, att det främst gäller att motverka förekommande olämpliga seder och bruk i fråga om djurens

behandling och även i övrigt påverka den allmänna opinionen i riktning mot ett humanare handhavande av djur... Först i andra hand synes det böra ankomma på densamma att genom åtal och straff söka rätta dem som framhärda i sina förkastliga behandlingsmetoder eller som göra sig skyldiga till ett om sinnets råhet vittnande handlingssätt mot djur. (SOU 1938:36, s. 109)

Lagen skall i första hand ha en opinionsbildande verkan och först i andra hand kommer straff ifråga. Det visar sig att opinionsbildning främst är lösningar för orsakerna okunskap, slentrian, tanklöshet och olämpliga seder och bruk. Syftet är att de mänskliga egenskaper som god djurhållning visar hän mot skall förverkligas.

Genom sålunda bedriven undervisning och upplysning, stödd och förstärkt genom opinionen påverkande lagstiftning, kan det måhända bringas därhän, att det svenska folket jämväl i sitt umgänge med djuren, såväl de tama som de i frihet i naturen levande, skall kunna göra sig förtjänst av vitsordet att vara ett föredöme för andra. (SOU 1938:36, s. 72)

Det handlar om att förverkliga den sanna mänskliga naturen, eller egentligen kulturen, snarare än att vakta på djurens förhållanden. Det svenska folket är redan nu högtstående i sin kultur och moraliska vandel men skall bli ett föredöme för andra. Det knyts en nationell diskurs om svenskhet till djurvänlighet och det blir en politisk uppgift att befordra denna inställning. Politiken har en uppfostrande roll.

Lösningen ser annorlunda ut när det gäller samerna. När det gäller kastrering så ”utföres [den] av lapparna enligt en uråldrig, men synbarligen jämförelsevis smärtfri metod, vilken dels på grund av lappfolkets kända konservatism, dels på grund av svårigheterna att i de trakter, där renavel bedrivs, ha tillgång till veterinär, torde vara omöjlig att få ersatt med moderna metoder” (SOU 1938:36, s. 52). Samerna är alltså inte på samma sätt som svenskarna mottagliga för upplysning och kommer att behöva fortsätta med sina ”uråldriga” metoder. Samerna får undantag från bedövningstvång vid kastrering av ren genom undantagsbestämmelser.

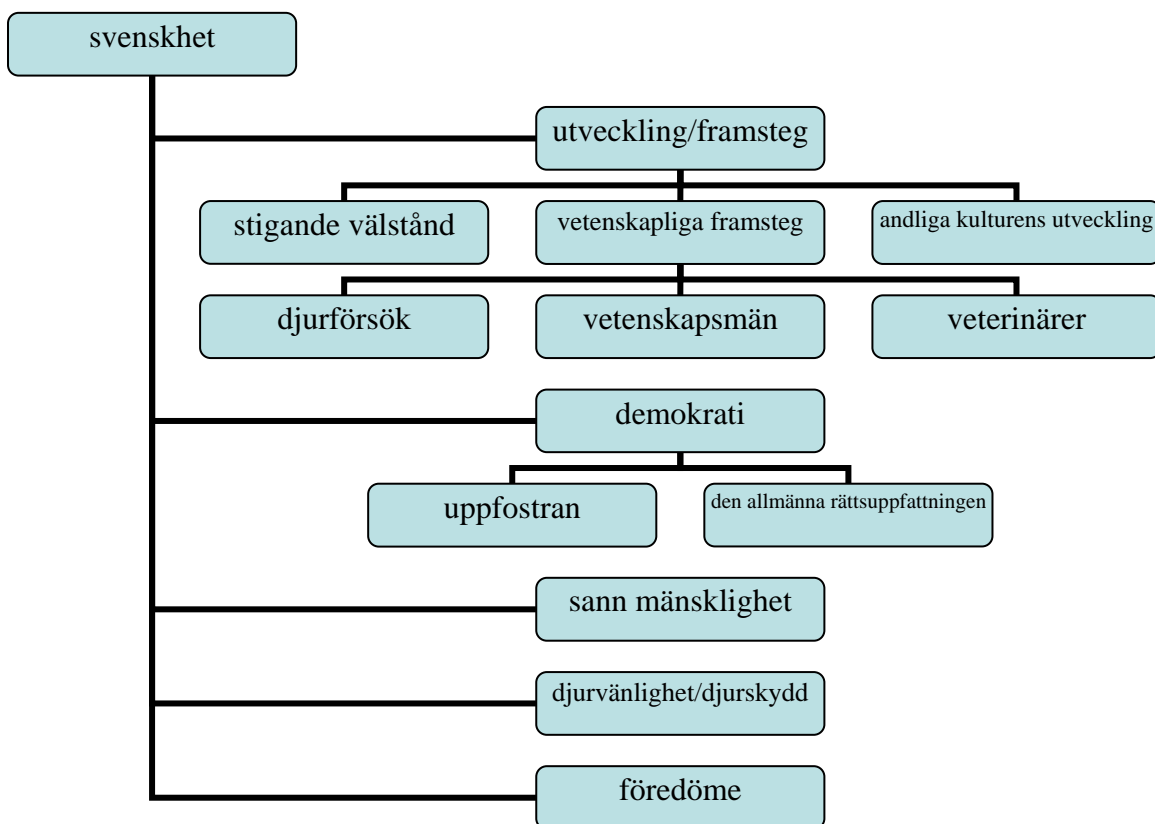
Straffbestämmelser riktar sig i första hand mot orsakskategorin ”sinnets råhet”. Dessa personer är inte mottagliga för undervisning och upplysning utan måste tuktas av lagens arm genom straffbestämmelser. Personer med abnorm sinnesbeskaffenhet däremot ”vore straffria på grund av sin sinnesbeskaffenhet” (Proposition 1944:43, s. 74) och omfattas alltså av undantag.

5. 2. Analogikedjor

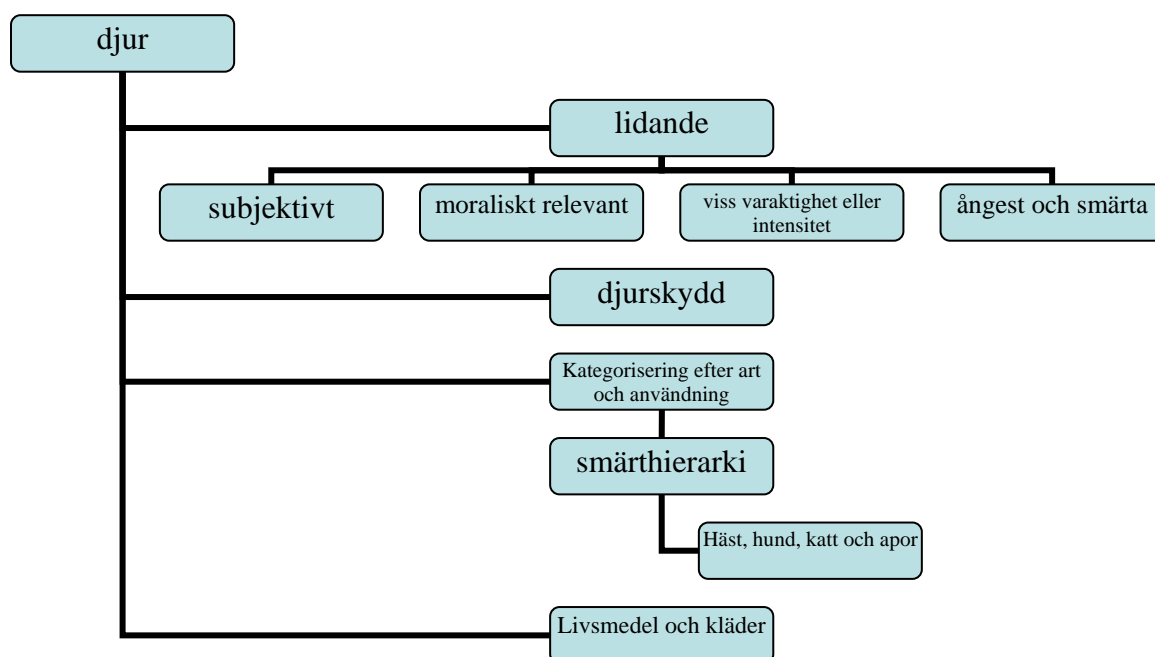
Jag menar att det finns fyra olika diskurser som tillsammans fångar in det mesta av betydelsen i fältet. De är svenskhetsdiskursen som är en nationell diskurs, utvecklingsdiskursen som är en moderniseringsdiskurs, den allmänna rättsuppfattningsdiskursen som är en politisk demokratidiskurs och diskursen om djurens lidande som är en diskurs om djur. Jag kommer inte att konstruera fullständiga analogikedjor för utvecklingsdiskursen och den allmänna rättsuppfattningsdiskursen av den anledningen att det inte finns tillräckligt med material att företa en sådan konstruktion.

I figur 2 ges en schematisk bild av analogikedjan med svenskhet som nodalpunkt där även utveckling och demokrati ingår. I figur 3 ges analogikedjan för diskursen om djurens lidande. I denna diskurs är djur nodalpunkt. Figurerna kommer att förklaras allteftersom.

Figur 2: Svenskhetsdiskursen med de underordnade diskurserna utvecklingsdiskursen och den allmänna rättsuppfattningsdiskursen/demokratidiskurs

Figur 3: Diskursen om djurens lidande

5.2.1 Svenskhetsdiskursen

Svenskhets framträder som den nodalpunkt kring vilket diskursen organiseras. Svenskhets likställs med sann mänsklighet och djurvänlighet. Svensken skall förhoppningsvis också ”kunna göra sig förtjänst av vitsordet att vara ett föredöme för andra”. Svenskhetsdiskursen är inte analogt med svensken rakt av. Den ordnar betydelsen av den potentiella svensken. Den aktuella svensken kan vara okunnig och ägna sig åt olämpliga seder och bruk. Dessa aktuella svagheter definieras dock i motsättning till den potentiella svensken. Två yrkeskategorier står också ut i materialet: veterinärer och vetenskapsmän är djurvänliga och äger stor auktoritet. Min tolkning är att veterinärerna och vetenskapsmännen knyts till svenskhets genom sin koppling till vetenskap. Den naturliga kopplingen mellan veterinären och djurvänlighet genom deras behandling av djurs åkommor menar jag är av mer tillfällig natur. Djurskyddsförespråkare framställs inte med samma auktoritet även om deras djurvänlighet inte rimligen kan ifrågasättas. De framställs som menande väl men emellanåt i avsaknad av den rätta kunskapen om djurhållning. Den vetenskapliga auktoriteten i sin tur, menar jag, hör ihop med svenskheten. Djurvänlighet eller djurskydd handlar i svenskhetsdiskursen om de

mänskliga egenskaper som dålig djurhållning visar hän mot och som inte är förenliga med sann mänsklighet.

5.2.2 Utvecklingsdiskursen

Jag menar att svenskhet också är förknippat med utveckling. I materialet nämns det stigande välståndet och den andliga kulturens utveckling samt forskningens frihet och möjlighet till framåtskridande. Utvecklingsdiskursen knyts inte uttryckligen i texterna till svenskhet men däremot till djurskyddet. Den allmänna ekonomiska utvecklingen har varit bra för djuren men vetenskapliga djurförsök och ekonomisk verksamhet innebär ofta att djur utsätts för lidande. En tolkning är att man i djurskyddslagen ekvivalerar djurskyddet med element från en rad positivt laddade men orelaterade diskurser som moment i en djurskyddsdiskurs. Men det går inte enligt min mening inte att identifiera en sådan djurskyddsdiskurs som organiserar all mening. Det är istället svenskhet som är nodalpunkt. Min tolkning är att utvecklingsdiskursen redan är artikulerad ihop med svenskhetsdiskursen implicit. Det vill säga att svenskhet innebär modernisering och utveckling på det ekonomiska och vetenskapliga området. Svenskhet skall förverkligas bland annat genom ekonomisk utveckling och vetenskapliga framsteg och det är ett politiskt uppdrag att åstadkomma det. Det innebär dock en motsättning mellan utvecklingsdiskursen och diskursen om djurens lidande eftersom utveckling delvis står i motsättning till djurens skydd från lidande. Det innebär att djurskyddet framstår som ett omstritt element eller flytande signifikant.

Men även om svenskhet och utveckling hör ihop är det inte givet att svenskhetsdiskursen dominerar. En tolkning är att svenskheten och den nationella diskursen är underordnad moderniseringen. Svenskhetens centrala betydelse framträder när samernas traditionella sedvänjor kommer på tal. Samerna får undantag från bedövningstvång vid kastrering av ren medan motsvarande svenska traditionella seder och bruk skall motarbetas och mötas med informations- och upplysningskampanjer. Samerna är inte mottagliga för detta. Denna artikulation gör tydligt att det är svenskheten som är överordnad. Moderniseringsprojektet är förverkligandet av det svenska. Svenskheten binder samman utvecklingsdiskursen med den politiska diskursen. Svenskheten utgör själva bindemedlet i diskursordningen. Det är också

tydligt att orsakerna sinnets råhet och abnorm sinnesbeskaffenhet definieras i kontrast till det svenska. I det förra fallet kan denna uteslutning ur ”folket” resultera i fängelsestraff.

5.2.3 Den allmänna rättsuppfattningsdiskursen

Den allmänna rättsuppfattningsdiskursen är en politisk demokratidiskurs. Den grundläggande problematiken är att allmänhetens rättsuppfattning inte stämmer med rättstillämpningen. Det är i grunden en demokratisk föreställning. Samtidigt finns en föreställning om att lagen främst skall verka opinionsbildande mot allmänheten. Det framstår som en paradox att allmänheten kräver starkare djurskydd samtidigt som allmänheten är föremål för opinionsbildning för att behandla djur bättre. Om allmänheten redan är medveten om djurskyddsproblemen är väl inte opinionsbildning nödvändig och om det behövs opinionsbildning beror det väl på att opinionen inte i alla stycken är förespråkare för starkare djurskydd. Svenskhetens diskursen betingar en enhetlig syn på det svenska folket och därmed en specifik föreställning om demokrati. Demokrati är inte i första hand en fråga om majoritetsstyre utan om folkets självbestämmande – som ett kollektiv. Folket eller svensken är som sagt snarare potentiellt än aktuellt. Det finns också de som är mer svenska eller mer upplysta än andra – t.ex. vetenskapsmän och veterinärer. Allmänheten kan på det viset avse ett slags avantgarde av djurskyddsförespråkare samtidigt som folk i allmänhet är neutrala eller motståndare till strängare lagstiftning. Genom att svenskheten förknippas med djurvänlighet får djurskyddsförespråkarna en politisk plattform. Det ingår följaktligen i det politiska uppdraget att förfina denna egenskap hos det svenska folket. Alla svenskar är potentiellt djurvänliga även om de av okunskap eller dylikt inte i sin aktuella praktik ger uttryck för det. Genom politikens försorg skall dessa båda allmänheter förenas i ett upplyst, sant mänskligt folk som är ett föredöme för andra.

5.2.4 Diskursen om djurens lidande

Medan svenskhetens diskursen handlar om den potentiella svensken handlar diskursen om djurens lidande vad ett djur är. Det är djur som organiserar betydelsen i diskursen och utgör nodalpunkt. Svenskhet är inte liktydigt med djur varför diskurserna är separata.

Djuren ekvivaleras med lidande. Lidandet är en subjektiv moraliskt relevant kategori. Det är själva utgångspunkten för djurskyddslagen och bestämmer på det viset djurskyddets betydelse; att skydda djur från lidande. Därmed är det inte självklart vad som utgör ett lidande.

Jag vill anmärka, att uttrycken ”ångest” och ”lidande” enligt sin språkliga innebörd förutsätta en vis intensitet i det obehag som åsamkas djuret. Ett lättare slag med ett ridspö kan t. ex. icke anses innebära lidande även om det medför smärta. Är ett obehag varaktigt, kan dock lidande anses föreligga även om det momentana obehaget är ganska ringa. (proposition 1944:43, s. 39)

Lidandet är alltså ångest eller lidande, t.ex. smärta, som har en viss intensitet eller varaktighet. Men djurens förmåga att känna smärta varierar och mellan olika sorters djur.

Såsom tidigare i annat sammanhang framhållits äro de kallblodiga ryggraddjuren väsentligt okänsligare för smärteförnimmelser än däggdjur och fåglar. I än högre grad gäller detta de lägre kallblodiga djuren. Det torde nämligen härutinnan förhålla sig så, att redan hos relativt högt stående kallblodiga djur förmågan till medveten smärteförnimmelse är synnerligen ringa, ehuru väl det på grund av den livliga reflexverksamheten kan te sig som vore förhållandet det motsatta. Å andra sidan äro apor, hundar, katter och hästar känsligare för smärta än de flesta andra djur. (SOU 1938:36, s. 103)

Denna smärthierarki anger att ryggradslösa djur står längst ner följda av andra kallblodiga djur medan däggdjur och fåglar står högre. Även apor, hundar, katter och hästar är smärtekänsligare än andra. Min tolkning är att djurarters smärtekänslighet för det ena sammanfaller med sin användning för människan. Ju närmare relation till människan djuranvändningen har ju högre smärtekänslighet. Hundar, katter och hästar är bruksdjur medan t.ex. grisar och kor är boskapsdjur. För vilda djur gäller att de tillskrivs smärtekänslighet i proportion till deras biologiska närhet med människan. Undantaget är fåglar. Fåglarna särställning kan relateras till deras närvaro i människors vardagsliv eller, med Lévi-Strauss, till deras metaforiska användning om människor. För att kunna upprätthålla denna särbehandling av arter behöver man uppfatta att vissa arter på ett närmast objektivt sätt hör ihop med en viss användarkategori. De två olika sätten att kategorisera djur används sida vid sida på ett komplementärt sätt. Den vetenskapliga diskursen om arter liksom den traditionella diskursen om användning ingår som moment i diskursen om djurens lidande och bestämmer delvis djurs smärtupplevelser. Smärthierarkin får konsekvenser för lagstiftningen. Hästar får

bara får kastreras och svanskuperas av veterinär medan för andra djur gäller det bara från fyra respektive två månaders ålder. Hundars öron får ej kuperas. (SFS 1944: 219 9-10 §§) Lagen äger dessutom bara tillämpning på ”högre stående djur” (proposition 1944: 43 s. 27). Djur ekvivaleras också med de livlösa objekt som djuren producerar eller som produceras av djuren som livsmedel och kläder. I grunden är djurens kroppar till för människor genom den avsättning de ger.

I diskursen om djurens lidande handlar djurskyddet om att skydda djuret från ett lidande som är subjektivt och moraliskt relevant. I svenskhetsdiskursen handlar djurskydd eller djurvänlighet främst om de mänskliga egenskaper som handlingssättet visar hän mot. Djurskyddet är en flytande signifikant som ges olika innebörd beroende på med vilka element det sätts samman.

5.3 Antagonistiskt motsatsförhållande och hegemonisk intervention

I detta avsnitt kommer jag visa hur utvecklingsdiskursen står i antagonistiskt motsatsförhållande till diskursen om djurens lidande och hur detta motsatsförhållande löses genom en hegemonisk intervention.

Motsättningen mellan utveckling och djurens skydd från lidande är en genomgående problematik. Motsättningen kommer till tydligt till uttryck vad gäller djurförsök.

Det lär icke kunna bestrida, att åtskilliga av dessa försök... måste betecknas såsom djurplågeri... [men] en närmare reglering av vivisektionen lätt nog kan komma att bliva en black om foten för forskningens frihet och möjlighet till framåtskridande eller utgöra hinder för strävandena att snabbt bringa en verkningsfull hjälp vid sjukdomsfall av olika slag.” (SOU 1938:36, s. 103)

Diskursen om djurens lidande anger att djurförsök är djurplågeri men det står i motsättning till den vetenskapliga diskurs som förutsätter djurförsök och utgör del av utvecklingsdiskursen och i slutändan svenskhetsdiskursen.

Motsättningen framkommer, om än mindre tydligt, i frågor av ekonomisk betydelse. Kupering är naturligtvis ett smärtsamt ingrepp varför veterinär skall utföra kuperingen under bedövning. Kupering av häst medför även andra olägenheter för djuren. Men samtidigt har kupering viss ekonomisk betydelse.

Även om svansen icke utgör ett i allo verksamt skyddsmedel mot dessa insekter, är det dock ställt utom tvivel, att ett berövande av en större eller mindre del av nämnda kroppsdel i väsentlig mån minskar djurets förmåga att hålla insekterna på avstånd... Emellertid torde det icke få anses alldeles uteslutet, att ett kuperingsförbud kan vålla den svenska hästexporten ett visst avbräck och sålunda tillfoga främst den med betydande kostnader uppbyggda svenska ardenneraveln skada. (SOU 1938:36, s. 96-97)

Motsättningen återkommer även i fråga om kastrering som anses vara ”synnerligen smärtsam” för de flesta djur. Samtidigt innebär det ekonomiska olägenheter att tillkalla veterinär som kan utföra ingreppet med bedövning (SOU 1938:36, s. 93-94). Motsättningen kan även spåras i frågan om ”operativa ingrepp å djur” samt i tillsynsfrågan. Vad man brottas med är hur man skall förhålla sig till djuren – utifrån diskursen om djurens lidande eller utifrån utvecklingsdiskursen och därmed svensketsdiskursen. Det innebär att diskursen om djurens lidande och svensketsdiskursen inte bara tillskriver olika mening till djurskyddet utan också interPELLerar olika identiteter i människans förhållande till djur. Det innebär att svensketsdiskursen dislokteras eller rubbas. För vissa upplevs själva motsättningen hotfull och en komplementär artikulering framförs. Det framkommer i bl.a. lantbruksstyrelsens remissvar.

Husdjursinnehavarnas ekonomiska intresse i förening med deras allmänna inställning till djurvården torde sålunda i vanliga fall vara ägnat att i större utsträckning och på ett effektivare sätt än författningsbestämmelser på ifrågavarande område utgöra en borgen för att husdjuren bli väl behandlade. (proposition 1944:43, s. 20)

Den yrkesmässiga djurhållaren kommer av ekonomiska skäl att behandla djuren väl. Ekonomi och djurskydd går hand i hand.

Det är inte självklart hur man skall hantera motsättningen. Ett sätt är att ekonomiska intressen är moraliskt misstänkliga. Det gäller exempelvis förslaget om straffarbete i djurplågeristaffskalan som sedermera inte föreslås i propositionen.

Särskilt synes här komma i betraktande sådana fall, där ekonomiskt intresse kan anses utgöra bakgrunden till de lidanden ett djur undergå. (SOU 1938:36, s. 127)

Ekonomiska överväganden kan alltså leda till djurplågeri och bör då bedömas extra strängt. Denna typ av artikulation knyter ekonomiska motiv till svenskhet på ett annat sätt. Svenskhet innebär djurvänlighet som innebär att skydda djur från lidande sålunda kan ekonomiska motiv och krafter vara ganska osvenskt. Det är diskursen om djurens lidande som blir centralt.

Det dominerande sättet att hantera motsättningen är att ekonomiska och vetenskapliga ändamål kan berättiga avsteg från djurens skydd från lidande.

I djurskyddslagens bestämmelser anges att operativa ingrepp skall företas av veterinär om det inte orsakar ”oskäligen kostnad” (1944: 219 11 §). Djurens skydd från lidande får också stå tillbaka i frågan om kastrering och kupering som tillåts ”om ock med stor tvekan” eftersom exportintressen står på spel (SOU 1938:36, s. 93-97). I frågan om tillsyn kommer det till explicit uttryck att djurskyddsintresset får vika för ekonomiska intressen.

Det har ovan antagits, att den sålunda föreslagna organisationen kommer att medföra endast obetydliga kostnader för kommunerna. Vid kollision mellan en kommuns ekonomiska intressen och djurskyddsintresset torde det senare få vika... Vidare har utredningsmannen förutsatt, att som regel inga krav på statsmedel skola behöva ifrågakomma. Möjligen bör man vid uppkommande behov av särskilt anordnade kurser för djurskyddsinspektörer kunna räkna med tillfälliga och förhållandevis obetydliga statsbidrag. (SOU 1938:36, s. 111)

Tillsynsorganisationen anses i första hand uppfylla en opinionsbildande, och inte direkt kontrollerande, effekt.

När det gäller djurförsök är avsteget stort. Det innebär att försöken nästan inte regleras alls.

Denna artikulation av att utvecklingsändamål kan berättiga avsteg från djurens skydd från lidande innebär att motsättningen löses. Man återupprättar tillfälligt entydighet i betydelsetillskrivningen. Det är en hegemonisk intervention. Den knyter djurskyddet till svenskhetsdiskursen och utveckling och överlagrar diskursen om djurens lidande. Det kommer till uttryck i portalparagrafen i lagen.

I utredningen anges i portalparagrafen att "[djur skall behandlas med omtanke och på sådant sätt, att det icke onödigtvis tillfogas lidande." (SOU 1938:36, s. 11) I propositionen anges istället att "[djur skall behandlas väl och såvitt möjligt skyddas mot lidande" (1944: 219 1 §). De båda formuleringarna går på ett ut. Hur man bestämmer vad som är "onödigt" eller "såvitt det är möjligt" anges inte närmare här utan preciseras i vart och en av de specifika bestämmelser som delvis redogjorts för. I sig själva är orden tomma på mening men de möjliggör att knyta ihop djurens lidande med ekonomiska och vetenskapliga ändamål vilket gör dem tämligen pregnanta på betydelse. Det onödiga lidandet eller det lidande djuren skall skyddas mot såvitt möjligt är det lidande som inte inskränker, främst, vetenskapliga och, till stor del, ekonomiska ändamål.

Djurskyddet bestäms i första hand av svenskhetsdiskursen och det är alltså inte djurens lidande i sig som är problematiskt utan de mänskliga egenskaper som dålig djurhållning visar hän mot och som inte är förenliga med sann mänsklighet. Djurens lidande behövs för att beskriva vad dålig djurhållning är. Det skall dock inte kunna inskränka moderniseringsprojektet där det svenska folket skall förverkligas. Det råder nu en tillfällig entydighet i vad som menas med "djurskydd". Den diskursiva terrängen har fått en hegemonisk karaktär. Denna tillslutning av mening är dock aldrig helt fixerad utan diskursen om djurens lidande hotar alltid svenskhetsdiskursen från det konstitutiva yttre.

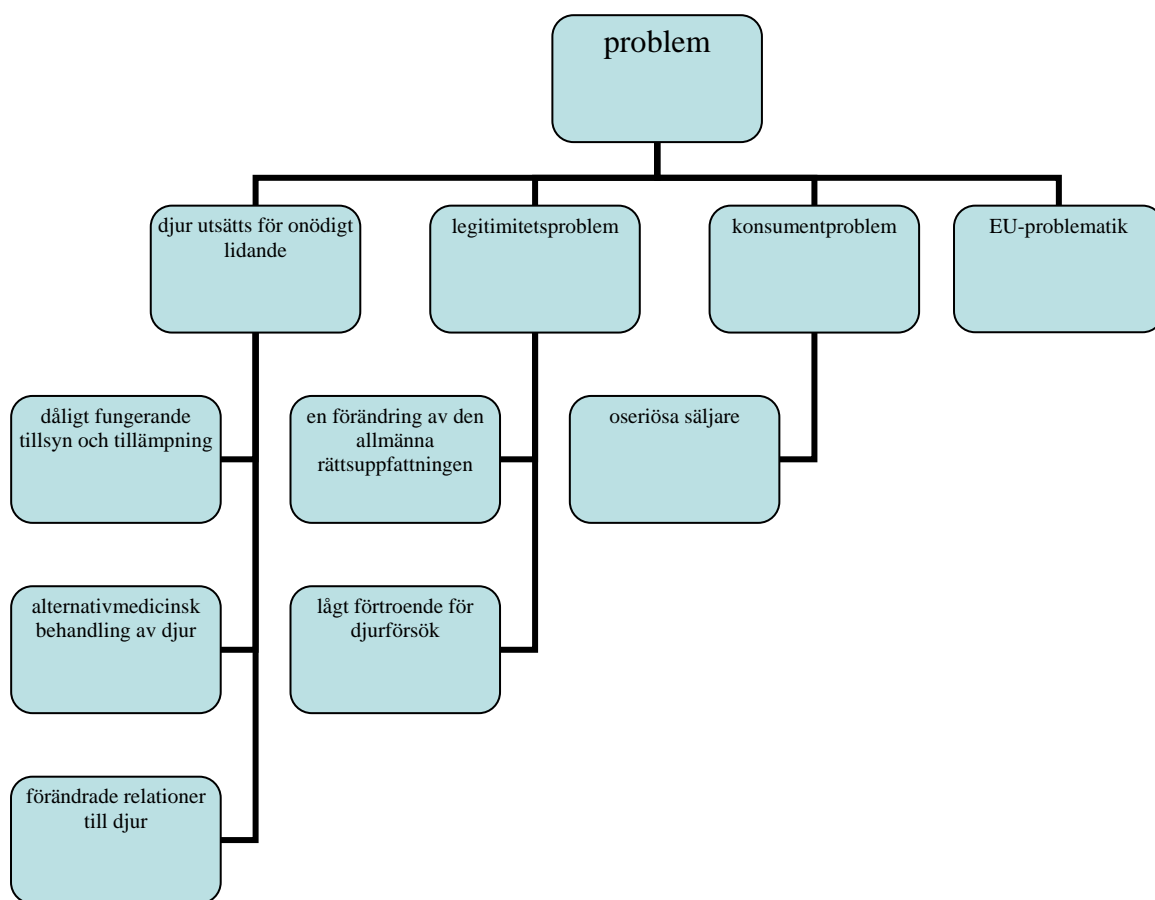
6. Nutid 2001-2005

Jag redogör för problem, orsaker och lösningar som framträder i nutid (2001-2005). Därefter redovisar jag hur analogikedjur kan konstrueras. Slutligen framförs att den diskursiva terrängen i huvudsak är hegemonisk. Materialet utgörs främst av fem propositioner och deras förarbeten samt redovisas i materialbilagan.

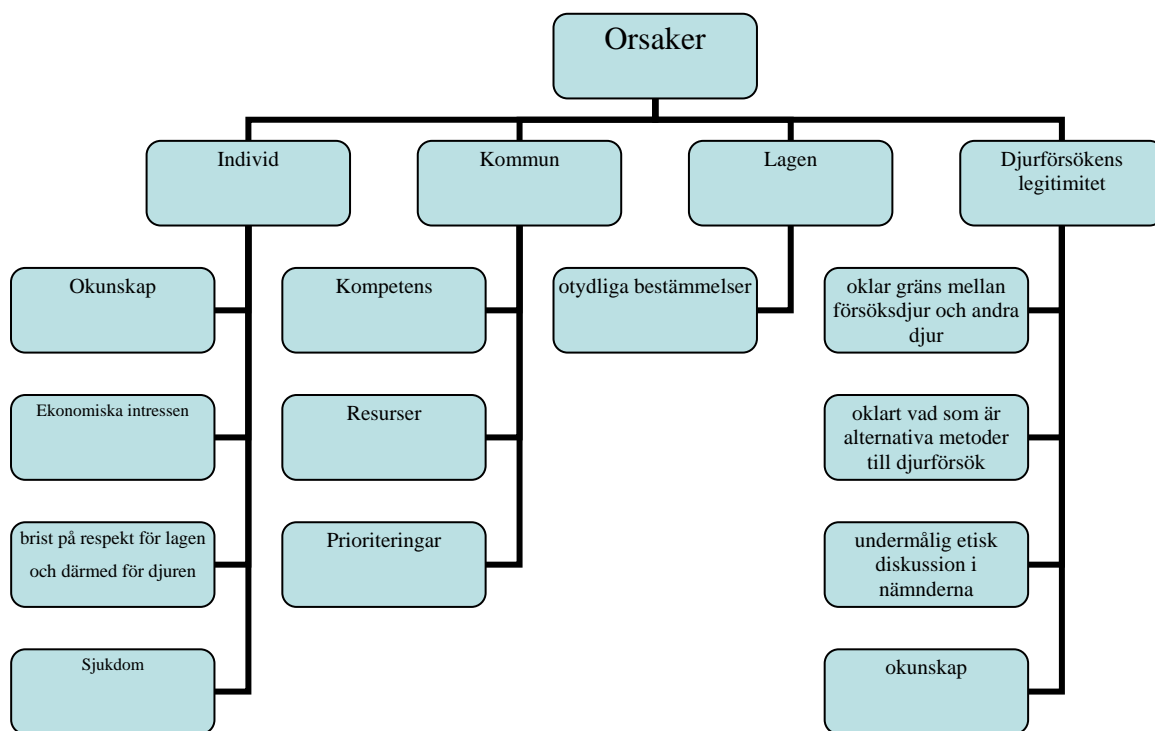
6.1 Problemformulering

I figur fyra till sex ges en schematisk bild av problemen, orsakerna och lösningarna. De kommer efterhand att förklaras. Jag har valt att presentera dem i separata figurer och infört undergrupperingar för att förbättra överskådligheten.

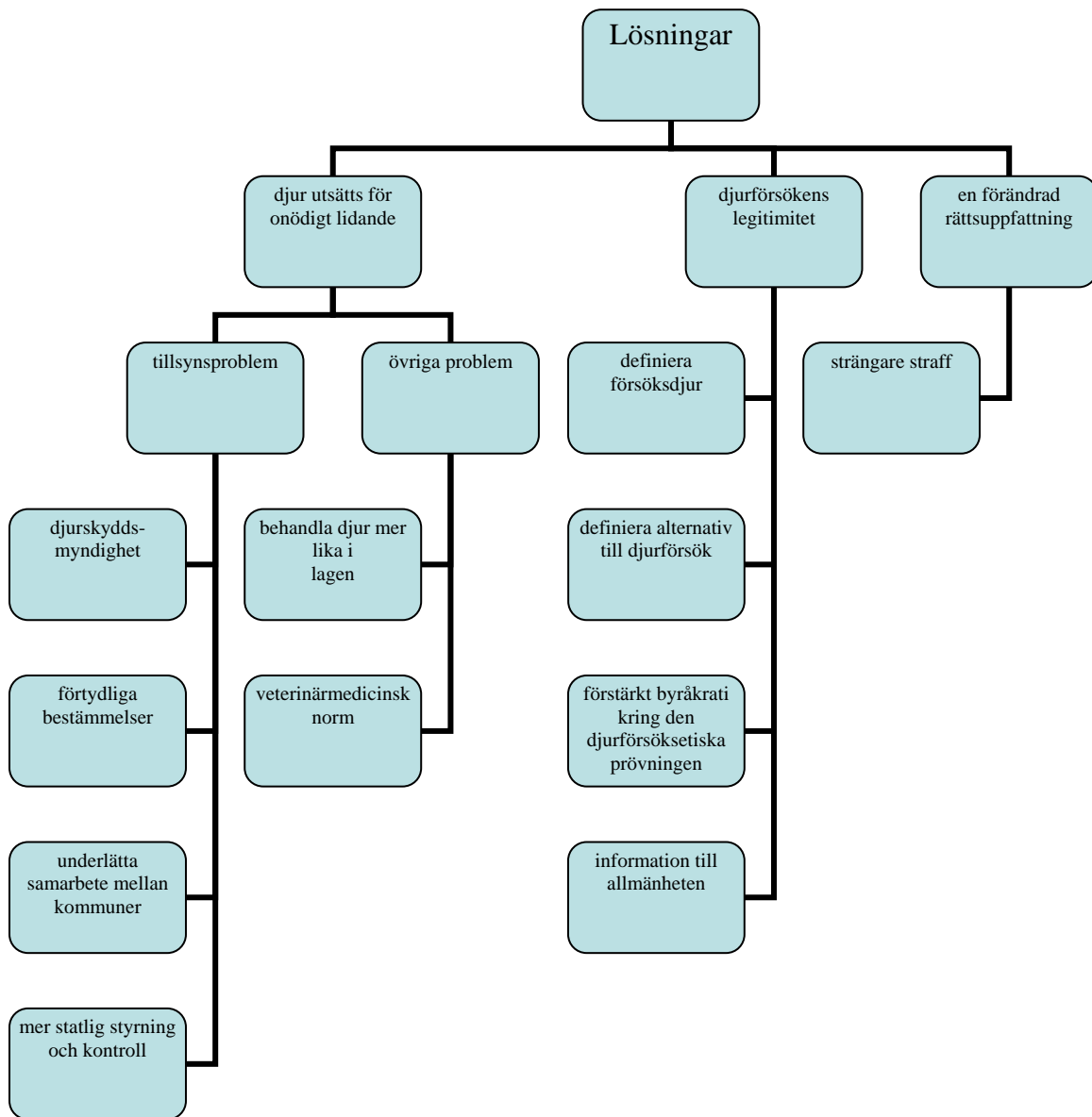
Figur 4: Problemen som framställs i nutid

Figur 5: Orsakerna som framställs i nutid

Figur 6: Lösningarna som framställs i nutid

6.1.1 Problem

Det finns en stor uppsättning olika problem som av utrymmesskäl inte kan behandlas i detalj. De olika problemen förhåller sig dock till varandra. Utgångspunkterna kommer väl till uttryck i den första propositionen under perioden.

Vi har i Sverige ända sedan år 1944, vid sidan av straffbestämmelserna för djurplågeri, haft en särskild djurskyddslagstiftning. I Sverige har principen att djur skall garanteras skydd mot lidande en bred och djup förankring i människors medvetande. Huvudsyftet med djurskyddslagstiftningen är att förebygga att djur utsätts för onödigt lidande. Detta syfte kommer till uttryck i ett regelverk som består av bestämmelser om hur djuren skall vårdas och behandlas... Under de år som gått sedan den nuvarande djurskyddslagens tillkomst har förhållanden ändrats och erfarenheter vunnits som gör det motiverat att ändra lagen i vissa avseenden. På vissa punkter behöver bestämmelserna skärpas. (proposition 2001/02: 93 s. 13)

Den första utgångspunkten är att Sverige skall ha ett gott djurskydd. Det innebär att djur skall skyddas från onödigt lidande. I den mån djur utsätts för onödigt lidande är det ett problem. Den andra utgångspunkten är att djurskyddslagstiftningen ”utgör... ett mycket starkt regelverk till skydd för de djur som hålls av människor” (departementspromemoria 2003:14, s. 1). Det innebär att om djur utsätts för onödigt lidande har det inte främst sin grund i djurskyddslagstiftningen utan, visar det sig, i tillsynen och tillämpningen av djurskyddslagstiftningen. Den tredje utgångspunkten är att djurskyddslagstiftningen har en demokratisk förankring. Om så inte är fallet uppstår ett legitimitetsproblem.

Det framträder också en konsumentproblematik (se proposition 2001/02: 93 s. 16) som kan kopplas till handel med sällskapsdjur inte olikt hästhandeln 1944 och en EU-problematik. Båda är perifera. Av utrymmesskäl beskrivs de inte närmare.

Problembeskrivningen delar alltså tre av komponenterna från 1944 men däremot återfinns inte en problembeskrivning som pekar ut de mänskliga egenskaper som dålig djurhållning visar hän mot.

Problemen med att djur utsätts för onödigt lidande beskrivs i termer av förändrade relationer till djur, alternativmedicinska behandlingsmetoder för djur samt tillsyns- och tillämpningsproblem.

Det finns en uppfattning om att det har ägt rum vissa förändringar i människors relationer med djur som lagstiftningen inte reglerar tillfredsställande. Det handlar dels om en förändrad näringsstruktur där nya tjänster erbjuds djurägare eller i form av djur samt ökad handel med sällskapsdjur och dels om att arter av djur används på nya och flera olika sätt. Båda dessa förändringar uppfattas innebära att djurskyddet ibland åsidosätts (departementspromemoria 1997:11, s. 38-39, 44-45; proposition 2001/02:93 s. 14-16, 18-20; proposition 2002/03:149 s. 13-14). Även ifråga om alternativmedicinsk behandling uppfattas fall av lidande hos djur förekomma. Orsakerna framställs vara två: dels har djuren genom icke adekvat diagnostik felbehandlats, dels har behandlingen inte haft avsedd effekt därför att grundorsakerna till lidandet inte fastställts (SOU 2001:16 s. 214).

Det huvudsakliga problemet framställs dock vara att djurskyddslagstiftningens bestämmelser inte får genomslag eftersom den lokala tillämpningen och tillsynen är undermålig. Jordbruksutskottet uttalande i ett betänkande 1994 att ”om djurskyddslagstiftningen skall få genomslag i det praktiska arbetet, krävs det bland annat en effektiv och målmedveten djurskyddstillsyn” (proposition 2004/05:72 s. 14). Uttalandet följdes av tillsättandet av en utredning, Offentlig djurskyddstillsyn, (SOU 1996:13) för att redovisa och utvärdera tillsynen. Därmed etablerades tillsynen som ett problem.

Problem med att djur utsätts för onödigt lidande är samtidigt ett legitimitetsproblem eftersom djurskyddet har ”en bred och djup förankring i människors medvetande”. Legitimitetsproblem behöver dock inte betyda att man uppfattar att djur faktiskt utsätts för onödigt lidande eller att det i så fall är det huvudsakliga problemet. Legitimitetsproblem omfattar, precis som 1944, att allmänheten ser allvarigare på djurskyddsbrott än vad rättstillämpningen ger uttryck för (departementspromemoria 1997:11 s. 59).

Det huvudsakliga legitimitetsproblemet är dock brist på förtroende för den djurförsöksetiska prövningen. Problemet återfinns inte 1944. Djurförsöken uppfattas utgöra ett ”etiskt problem” (SOU 2003:107 s. 74).

Sverige skall vara en ledande forskningsnation... Forskningen är vidare en plattform för stora delar av svenskt näringsliv. Investeringar i forskning är helt avgörande för internationell framgång. Bland de branscher som har investerat mest i forskning och utveckling i Sverige är läkemedelsindustrin... Det är således i många fall nödvändigt att använda försöksdjur. Samtidigt är det viktigt att försöksdjursverksamheten begränsas så mycket som möjligt och att djurskyddet vid den användning som äger rum är starkt... Djurskyddslagstiftningen ger uttryck för en i grunden restriktiv inställning till användningen av försöksdjur och utgör en avvägning mellan å ena sidan behovet av att kunna använda djur och å andra sidan vårt ansvar mot djuren och deras välbefinnande. (proposition 2004/05:177 s. 13 12-13)

Med andra ord är djurskyddslagstiftningen god och utgör en bra avvägning mellan djurens skydd från lidande och behovet av svensk djurförsöksforskning. Problemet är inte i första hand att djur utsätts för ett lidande som lagen inte tillåter utan att ”förtroendet för systemet [är] lågt på vissa punkter” (SOU 2003:107 s. 92). Om förtroendet för den djurförsöksetiska prövningen är lågt så ifrågasätts även djurförsökens legitimitet. Det innebär ett hot mot Sverige som en ledande forskningsnation.

6.1.2 Orsaker

Precis som 1944 är okunskap genomgående en viktig orsak.

Förbud att hålla djur kan komma ifråga för personer som ”visat en sådan brist på respekt för lagen och därmed för djuren att de i fortsättningen inte bör få hålla djur”. Undantag kan ges om ”det finns en logisk förklaring till det inträffade... Så kan t.ex. vara fallet när en person på grund av svår sjukdom under kort tid brustit i sin hantering av djur” (departementspromemoria 1997:11 s. 55-56). Jag menar att det finns en analytisk koppling mellan ”brist på respekt för lagen och därmed för djuren” och sinnets råhet liksom mellan sjukdom, som avser psykisk sjukdom, och abnorm sinnesbeskaffenhet.

Ekonomiska intressen framkommer som en orsak till att djur utsätts för onödigt lidande. Orsaken liknar artikuleringer av ekonomiska ändamål som moraliskt misstänkta 1944 men har blivit mycket mer centrala och signalerar en förändring. Handel med sällskapsdjur ”stys i hög grad av ekonomiska intressen, ibland på bekostnad av djurens välfärd” (proposition 2001/02: 93 s. 16). Ifråga om hur djur skall hållas och skötas framförs att:

De ekonomiska skäl som motiverat nuvarande bestämmelse måste också anses ha giltighet i fråga om andra djurslag än de som föds upp eller hålls för produktion av livsmedel, ull, skinn eller pälsar eller för att användas i tävling. Även hållandet av sällskapsdjur, försöksdjur och andra djur, t.ex. ridhästar, styrs många gånger av ekonomiska intressen... När det gäller andra hästar än tävlingshästar har det framhållits att nya ägarkategorier tillkommit med liten eller ingen erfarenhet av djurskötsel och att detta lett till en mindre god skötsel och t.o.m. vanvård av hästar.” (departementspromemoria 1997:11 s. 39)

Här framkommer också brist på ”erfarenhet” eller kunskap som orsak.

Kommunernas bristfälliga tillsyn beror på analoga orsaker som gäller för individer:

Detta beror i många fall på bristande finansiella resurser och på att tillsynen inte har prioriterats i tillräcklig utsträckning. En annan förklaring kan, när det gäller de minsta kommunerna, vara att den samlade kunskapen inom livsmedelstillsynen och djurskyddstillsynen är kopplade till ett fåtal personer, vilket leder till en i verksamheten inbyggd sårbarhet. (departementspromemoria 2004:11 s. 27)

Analytiskt kan bristande kompetens relateras till okunskap, bristande resurser till ekonomiska intressen och prioriteringar till ”brist på respekt för lagen och därmed för djuren”. Prioriteringar skall förstås som att kommunen underlåter att utföra den tillsyn de är ålagda oavsett resurser eller kompetens och därmed varken respekterar lagen eller djuren. Det är en graverande orsaksbeskrivning som visar sig föranleda ingripande åtgärder mot kommunerna.

Jordbruksverket som både ”handlägger frågor om djurskydd och jordbrukets produktivitet, kan misstänkliggöras för bristande objektivitet” (SOU 2000:108 s. 32). Det handlar om att ekonomiska intressen inom jordbruket kan medföra att djur tillåts utsättas för onödigt lidande.

Problemen med tillämpningen uppfattas ibland bero på otydliga bestämmelser (departementspromemoria 2003:14 s. 11).

Orsakerna till bristande förtroende för den djurförsöksetiska prövningen är av delvis annorlunda karaktär. Det handlar om oklarheter i vad som är ett försöksdjur, oklarhet eller oenighet om vad som utgör alternativa metoder till djurförsök, den undermåliga etiska diskussionen i nämnderna samt okunskap bland ledamöter, forskare och speciellt allmänheten.

Det uppfattas vara ”svårt – även för den som är involverad i försöksdjursverksamhet – att läsa sig till vad som enligt författningarna menas med djurförsök och försöksdjur” (SOU 2002:86, s. 60). Det innebär att det är ännu svårare för allmänheten. T.ex. är undervisning med djur enligt lagen djurförsök. Det anses ”att en sådan tolkning av begreppet djurförsök i hög grad strider mot det allmänna rättsmedvetandet” (SOU 1998:75, s. 181) vilket anses vara ”skadligt för förtroendet” (SOU 2002:89, s. 67).

I kritiken mot den djurförsöksetiska prövningen nämns att ”[b]l.a. har av massmedia och i motioner till riksdagen hävdats att nämnderna alltför lätt godkänner försök trots att alternativ till djurförsök finns...” (SOU 2003:107 s. 79) Det kan tolkas som att det föreligger problem med att djur utsätts för onödigt lidande i vissa djurförsök. Den problembilden framkommer dock inte i materialet. Den orsak som identifieras är att det ”saknas en entydig definition av vad som skall avses med alternativa metoder till djurförsök...” (SOU 2002:86 s. 176). Om det inte är tydligt vad som är alternativa metoder kan man inte rimligen avgöra om nämnden har tagit det i beaktande. Kritiken, och förtroendeproblemet, anses alltså bero på att det råder oenighet och otydlighet om vad som skall räknas som alternativa metoder till djurförsök. När det fastställts är det precis som innan ”regeringens strävan att begränsa användningen av försöksdjur till vad som är absolut nödvändigt” (proposition 2004/05:177 s. 1).

Ytterligare en orsak är ”att någon etisk debatt inte förekommer inom nämnderna...” (SOU 2003:107 s. 79). Det anses i sin tur bero på brist på tid och kompetens (SOU 2002:86, s. 81-82). Det uppfattas också bero på polarisering mellan forskare och djurskyddsförespråkare ”där det ena lägret alltid är för att djurförsök skall få utföras medan det andra alltid är emot” (ibid. s. 84).

Man kan tänka sig att en bristande etisk debatt kan leda till sämre beslut som innebär att djur utsätts för onödigt lidande. Det förutsätter dock att, rimligen forskarna, har ”fel” åsikt. Men det framställs inte som att gruppernas åsikter är problematiska.

Det spelar ingen roll hur detaljerade bestämmelser de djurförsöksetiska nämnderna har att hålla sig till om man inte kan känna förtroende för att de gör korrekta bedömningar utifrån gällande regler och det material de har.” (SOU 2003:107 s. 92)

Att det går rätt till är mest väsentligt, inte enligt vilka substantiella riktlinjer beslutet tas. Det pekar på att den undermåliga etiska diskussionen är en proceduriell orsak till det bristande förtroendet.

Det framställs också att det är viktigt för ”allmänhetens förtroende” att nämndledamöter, forskare och allmänhet har rätt kunskaper vilket uppfattas inte alltid vara fallet (SOU 2002:86, s. 134, 136).

6.1.3 Lösningar

Det finns ett stort antal lösningar. Jag börjar med tillsynsfrågorna, övergår till övriga frågor, strängare straff och tar djurförsöksfrågorna sist.

Tillsynsfrågorna omfattar en ny djurskyddsmyndighet, underlätta samarbete mellan kommuner och mer statlig styrning. Det ingår även förtydliganden av bestämmelser (se proposition 2002/03:149 s. 9-12) vilket jag inte berör närmare.

Det finns flera lösningar på problemen inom Jordbruksverket (SOU 2000:108 s. 39-43). Men orsaksbeskrivningen i termer av ekonomiska intressen medför att problemet uppfattas vara strukturellt och inte kan lösas internt. Regeringen menar att helhetssynen på livsmedelskedjan ”från jord till bord” riskerar att brytas upp varför livsmedelsproducerande djur fortsatt skall hanteras av Jordbruksverket (proposition 2001/02:189 s. 9-10). Denna uppfattning utgör också argument mot Djurskyddsmyndigheten (motion 2002/03:MJ1) samtidigt menar andra att regeringens uppdelning innebär att helhetssynen på djurskyddspolitikerna bryts upp (bl.a. motion 2002/03:MJ5). Frågan är inte vad som utgör mest ”helhetssyn” utan vilken helhetssyn man skall utgå från; livsmedelsfrågor eller djurskyddsfrågor. Avgörandet kommer ovanligt nog först i utskottet; alla djur skall hanteras av djurskyddsmyndigheten (Miljö och jordbruksutskottets betänkande 2002/03:MJU5, s. 6).

Möjlighet till samarbete om tillsynen mellan kommunerna införs. Det är till nytta främst för ”mindre och resurssvaga kommuner” samt för att öka kompetensen (proposition 2004/05:72 s.

19). Det införs också samrådsgrupper i länen och möjlighet att överföra vissa tillsynsobjekt till länsstyrelsen (departementspromemoria 2004:11, s. 40, 47).

Orsaken prioriteringar föranleder dock mer styrning och kontroll. Syftet med åtgärderna är att tillsynen skall bli ”bättre, mer effektiv och mer likriktad” (proposition 2004/05:72, s. 14). I en motion (2004/05:MJ15) till riksdagen framförs en annorlunda syn: ”Kommunalt självstyre möjliggör lokala lösningar och en helhetssyn på tillsynen.” Den senare uppfattningen påminner om synen på kommunerna 1944 medan den första, dominerade, signalerar en förändring i synen på kommunerna. Bland de styrande och kontrollerande åtgärderna kan nämnas normerande inspektioner, föreskrifter som hur tillsynen skall bedrivas, rapporteringsskyldighet och skyldighet att upprätta tillsynsplaner (proposition 2004/05:72 s. 23, 24, 26-27). Det införs även sanktioner: ”[E]n länsstyrelse, skall ges befogenhet att förelägga en kommun som inte uppfyller de skyldighet som följer av dess tillsynsuppdrag att avhjälpa bristen” (ibid. s. 30). Som en sista utväg skall staten ta över tillsynen om inget annat hjälper (ibid. s. 32). Det framförs också förslag om ”att staten tar ansvar för alla delar av livsmedels- och djurskyddstillsynen” (departementspromemoria 2004:11 s. 21-22).

Övriga lösningar omfattar att djur behandlas mer lika i lagen och att veterinärmedicinsk behandling skall vara normen.

Djur behandlas mer lika genom att bestämmelsen om hur djur skall hållas och skötas ”skall gälla inte endast lantbrukets djur och tävlingsdjur utan alla djur” (departementspromemoria 1997:11, s. 38), att det skall krävas tillstånd för vissa av de nya näringarna med djur (departementspromemoria 1997:11 s. 44, proposition 2002/03:149 s. 12) samt att man skall kunna meddela ”villkor för eller förbud mot försäljning eller annan överlåtelse av djur” (departementspromemoria 1997:11 s. 40). En alternativ tolkning är att sällskapsdjur särbehandlas eftersom bestämmelserna främst avser sådana djur. Men dels är bestämmelserna neutrala med avseende på användning eller art dels finns redan bestämmelser på plats för boskapsdjur i form av t.ex. förprovning av djurstallar. Föreställningarna om de nya relationerna till djur innebär att arter av djur uppfattas användas över användarkategorierna. Det ställer på ända den komplementära artikulationen från 1944. Man kan inte längre särbehandla djur med avseende på användning. Det är istället bara djurart som framträder som objektiv kategori. Ett undantag gäller vilda djur där det finns en tendens att sätta upp gränser för deras användning. Det framkommer t.ex. i frågan om pälsdjursnäringen där både

förbudsivrare och näringsförespråkare menar att det spelar roll om minken är vild eller tam. En vild mink uppfattas ha större naturliga behov än tama. Tvisten handlar om vilken kategori minken skall tillhöra (kammarens protokoll 2001/02:110 anf. 56, s. 45; anf. 100 s. 65-66). Förslag på förbud kan därför ses som ett sätt att sätta upp gränser för djurarters användning.

Problemet med alternativa behandlingsmetoder för djur löses generellt genom att koppla behandling av djur till veterinärmedicin eller veterinärer (departementspromemoria 1997:11 s. 42, proposition 2002/03:149 s. 11). Alternativa behandlingsmetoder är alltså tillåtna i den mån de inte står i strid mot veterinärmedicinen.

Det införs strängare straff för djurskyddsbrott (departementspromemoria 1997: 11 s. 59). Min tolkning är att fängelsestraffet är samhällets tydligaste symboliska handling som visar på exkludering. Den laglydiga medborgaren hör ihop med Sverige medan den som uppvisar ”en brist på respekt för lagen och därmed för djuren” definieras i motsättning till den laglydiga medborgaren och Sverige. Kan onödigt lidande hos djur knytas till kriminalitet externaliseras problemet och staten kan framstå som mer djurvänlig genom att ta i med hårdhandskarna. Det liknar artikulationen av sinnets råhet och fängelsestraff 1944.

Lösningarna för att upprätta förtroendet för den djurförsöksetiska prövningen omfattar en definition av försöksdjur och av alternativa metoder till djurförsök, en förstärkt byråkrati kring den djurförsöksetiska prövningen och information till allmänheten.

Det införs en definition av djurförsök som omfattar vetenskaplig forskning, sjukdomsdiagnos, utveckling och framställning av läkemedel och andra kemiska produkter, viss undervisning och gentekniska metoder. ”Med försöksdjur avses djur som används i djurförsök eller som föds upp, förvaras eller tillhandahålls för att användas i djurförsök.” (proposition 2004/05:177 s. 14) Redan sedan tidigare finns åtgärder på plats för att, även rent fysiskt, kunna avgränsa försöksdjuren från andra djur. Det handlar om destinationsuppfödningen som innebär att ”[f]ör att möss, råttor, apor, hundar och katter (och även vissa andra djur) skall få användas i djurförsök, måste de ha fötts upp för det ändamålet” (SOU 2002:86, s. 62). Det som i slutändan befäster om det är fråga om ett djur eller försöksdjur är den djurförsöksetiska prövningen vilket framgår av djurskyddslagens portalparagraf:

”Djur skall behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdom

Djur som används i djurförsök skall inte anses vara utsatta för onödigt lidande eller sjukdom vid användningen, om denna har godkänts av en djurförsöksetisk nämnd.” (prop. 2004/05:177 s. 5)

Det är tydligt att man särbehandlar försöksdjur vilket skiljer sig från 1944. Det innebär också ett behov av att upprätthålla vattentäta skott mellan kategorierna djur och försöksdjur.

Det finns främst två olika föreställningar om vad som utgörs av alternativ till djurförsök. Den ena föreställningen utgår från de tre R: ns princip:

Enligt principen är varje metod som innebär en förbättring av försöksdjurens situation, en minskning av antalet använda försöksdjur eller ett totalt ersättande av djurbaserade metoder med djurfria metoder att anse som en alternativ metod till djurförsök. (SOU 2002: 86, s. 176)

Den andra föreställningen utgår från de fem R: ns princip som dessutom omfattar ”reject” och ”redirect resources”:

Innebörden av ”reject” är att djurförsök inte skall tillåtas när de inte är motiverade från ett vetenskapligt perspektiv eller när det inte är etiskt försvarbart att använda djuren på grund av det lidande som djuren utsätts för. ”Redirect resources” innebär att man skall försöka lösa problemet på andra sätt än genom djurförsök, t.ex. genom politiska beslut, sociala och hygieniska förbättringar eller genom informationskampanjer för att påverka människors beteenden på ett sådant sätt att djurförsök blir onödiga. (SOU 2002: 86, s. 177)

I propositionen avfärdas ”reject” eftersom en ”sådan ordning skulle i praktiken innebära risk för överprövning av den bedömning som har gjorts av exempelvis ett forskningsråd.” (proposition 2004/05: 177, s. 24) ”Redirect resources” uppfattas vara ”politiska till sin natur” och inte en fråga för den djurförsöksetiska prövningen (SOU 2002: 86, s. 178). I grund och botten ”är det för den djurförsöksetiska prövningen viktigt att de hypoteser som försöket vilar på kan motiveras ur ett vetenskapligt perspektiv och ha som syfte att komma till samhällig nytta” (proposition 2005/05:177, s. 25). Vad som utgör nödvändig forskning anses vara föremål för en inomvetenskaplig bedömning. Det betingar i sin tur vilken försöksdjursanvändning som är ”absolut nödvändig”. Därmed fastställs också vad som är alternativ till djurförsök. Men det finns visst motstånd mot detta i linje med ”redirect resources”: ”I stället för att utföra djurförsök kanske man inte ska tillåta kemikalien över huvud taget” (kammarens protokoll 2005/06:32 anf. 118 s. 55-56).

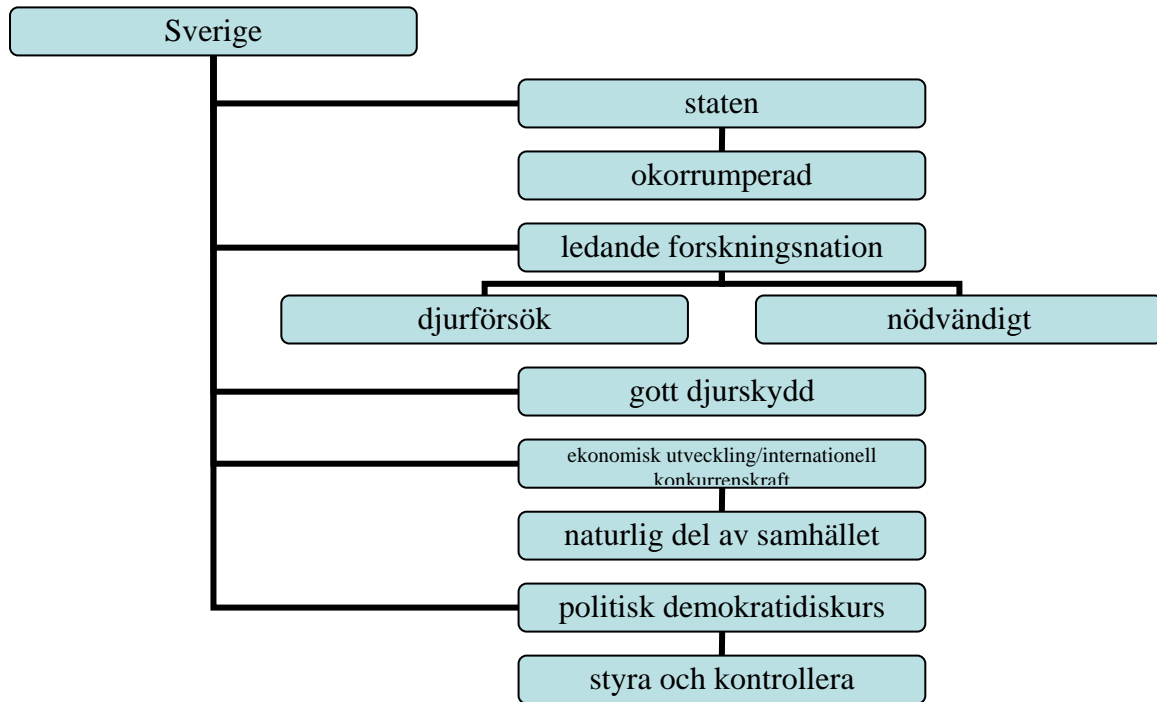
Det finns en stor mängd åtgärder för att förstärka byråkratin kring den djurförsöksetiska prövningen t.ex. införa en checklista för handläggning och förbättra ”strukturer och rutiner för ökad överblick och kontroll över djurförsöken” (SOU 2002:86, s. 157, 191, se även s. 108, 145). Syftet är att säkerställa att allt går rätt till enligt alla procedurer. Betydelsen härtill kan kopplas till att den djurförsöksetiska prövningen definierar försöksdjuret och legitimerar deras särbehandling.

Det framställs förslag om informationsinsatser till nämndledamöter, forskare och allmänheten (SOU 2002: 86, s. 133).

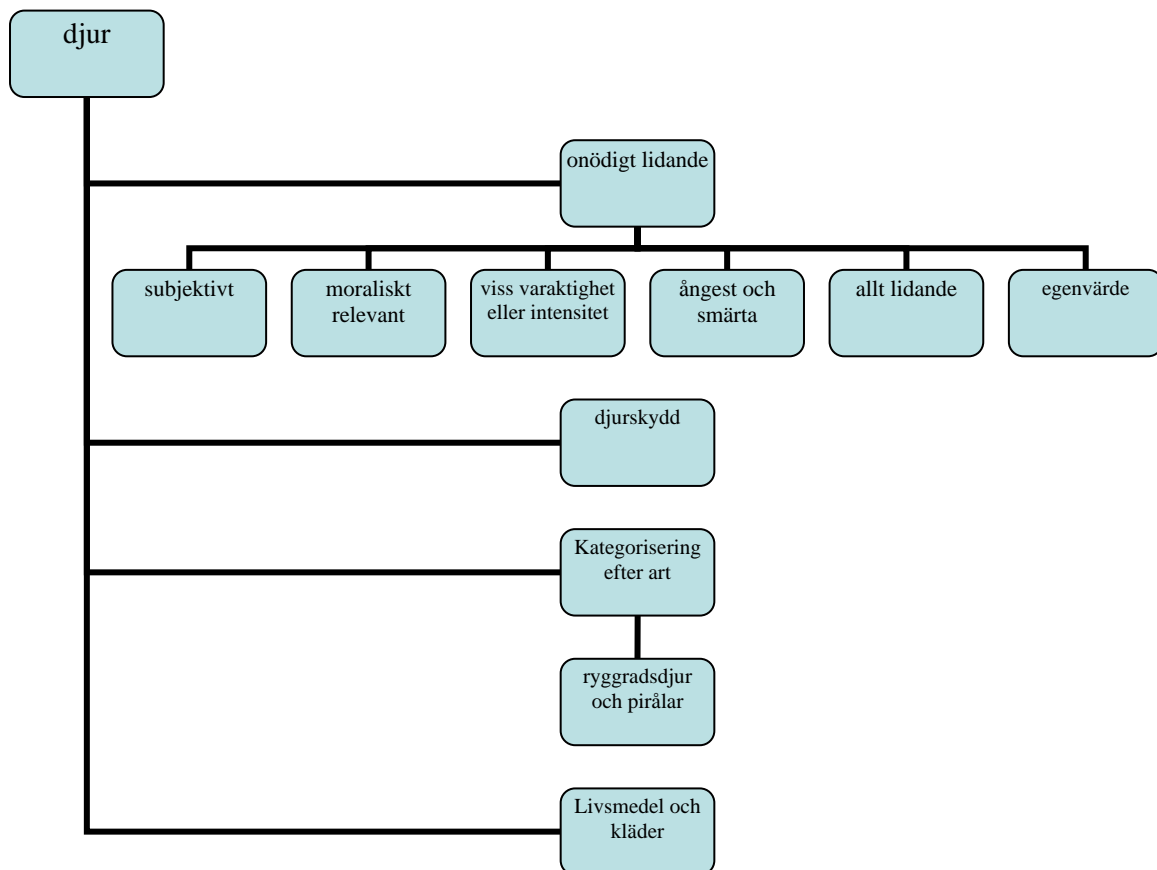
6.2 Analogikedjor

Jag menar att det finns sju olika diskurser som organiserar meningen i nutid. De är Sverigediskursen som är en nationell diskurs, diskursen om ekonomisk utveckling, vetenskapsdiskursen, diskursen om djurens lidande, diskursen om försöksdjur, en diskurs om människan och en politisk demokratidiskurs. Utförliga analogikedjor konstrueras inte för diskursen om ekonomisk utveckling och vetenskapsdiskursen eftersom de inte framträder i sin helhet i materialet. För diskursen om människan framkommer sannolikt inte betydelsen i sin helhet.

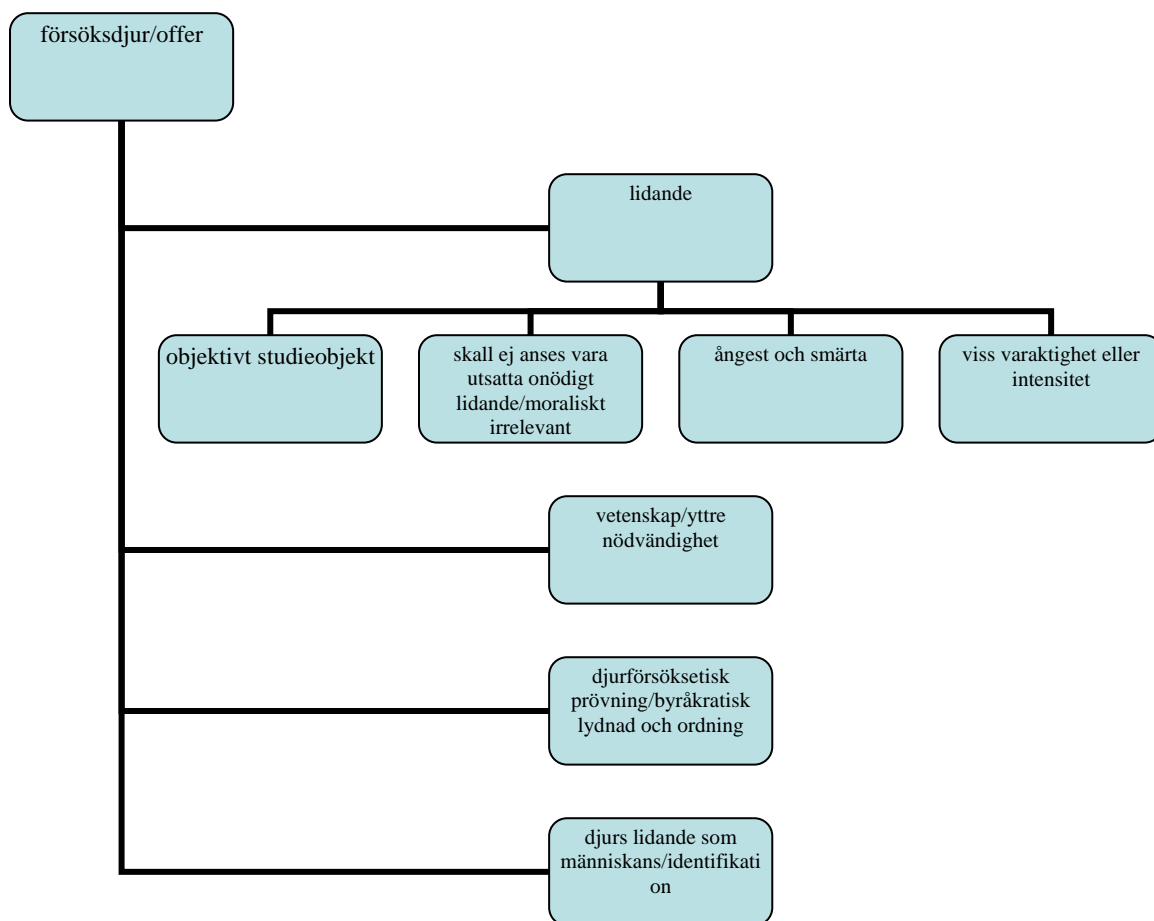
Figur 7: Sverigediskursen med de underordnade diskurserna om ekonomisk utveckling, vetenskap och politik

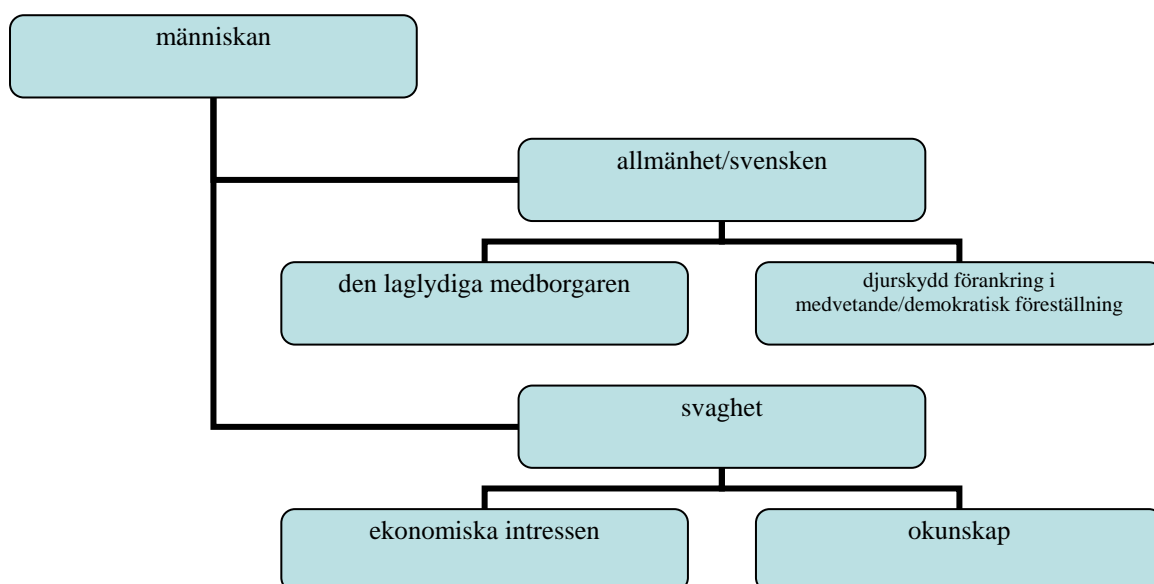
Figur 8: Diskursen om djurens lidande

Figur 9: Diskursen om försöksdjur

Figur 10: Diskursen om människan

6.2.1 Sverigediskursen

Sverige framträder som den nod kring vilken all mening i diskursordningen organiseras. Sverige skall vara en ledande forskningsnation och ha ett gott djurskydd. Forskningen är viktigt för svenskt näringsliv och internationell konkurrenskraft. Min tolkning är att ekonomisk utveckling är direkt ekvivalerat med Sverige vilket inte minst beteckningen ”svenskt” näringsliv antyder. Sverige hör också ihop med en föreställning om demokratisk politisk legitimitet. Förändringen i den nationella diskursen från att handla om den potentiella svensken till att handla om Sverige illustreras av den betydelseglidningen ”nation” företagit. Nationen var 1944 det svenska folket medan en nation idag oftast avser ett land eller en stat. Jag menar att Sverige främst avser staten vilket framstår i tillskrivandet av, inte bara dålig tillsyn, utan också ovilja att prioritera djurskyddstillsynen till kommunerna. Precis som för individer kan Sverige, eller staten, externalisera djurskyddsproblemen genom att tillskriva dem kommunerna. Staten kan framstå som extra djurvänlig genom hårda åtgärder mot kommunerna. Kommunerna definieras i motsättning till Sverige som stat.

6.2.2 Diskurs om ekonomisk utveckling

Föreställningarna om ekonomisk utveckling har förändrats. Det kommer till uttryck i förarbetena till djurskyddslagen 1988. En ”nödvändig effektivisering av jordbruket” har visserligen ”förbättrat djurens förhållanden jämfört med tidigare” men ”[u]tvecklingen har inte enbart varit till förmån för djurens välfärd. Djurmiljöer har skapats där tekniken mer än djurens miljökrav har fått råda” (proposition 1987/88:93 s. 16-17). Slutsatsen är att ”[d]jurskyddshänsynen måste tillmätas betydelse i en helt annan omfattning än hittills även om detta skulle innebära minskad produktion” (ibid. s. 19-20). Det nya är inte att ekonomiska ändamål står i motsättning till djurens skydd från lidande utan att ekonomiska ändamål inte på samma sätt kan berättiga avsteg från djurskyddet. Min tolkning är att man i nutid inte uppfattar att ekonomisk utveckling som potentiellt frigörande och nödvändig utan som en naturlig del av samhället. Ekonomisk utveckling är önskvärd men de negativa sidorna av utvecklingen kan inte längre berättigas av en framtida bättre människa utan måste hanteras genom politisk reglering. En alternativ tolkning är att föreställningarna om ekonomisk utveckling inte ändrats utan att jordbrukets betydelse minskat vilket gör att man kan kosta på

sig starkare djurskydd. Det stämmer dock inte med regleringen av de nya framväxande tjänstenäringarna med djur i nutid.

6.2.3 Vetenskapsdiskurs

Jag menar att den vetenskapsdiskursen inte har förändrats på samma sätt som diskursen om ekonomisk utveckling. Forskningen uppfattas vara nödvändig för svensk näringsliv och därmed den naturliga ekonomiska tillväxten samt för att kunna bota allvarliga och livshotande sjukdomar. På så sätt uppfattas vetenskapen fortfarande ha en frigörande kraft för människorna. Utvecklingsdiskursen har brutits sönder.

Det uppfattas vara nödvändigt med djurförsök. Djurförsöken hör ihop med lidande för djuren. Men ekonomiska ändamål kan inte längre på samma sätt som 1944 berättiga avsteg från djurskydd från lidande. Det innebär en motsättning mellan diskurserna om vetenskap och försöksdjur å ena sidan och diskurserna om ekonomiska ändamål och djurens lidande å den andra. Den motsättningen löses genom den djurförsöksetiska prövningen och det finns i nutid inte något motstånd mot lösningen. Istället är problemet att denna tillslutning av mening hotas från det konstitutiva yttre genom att kritik visar på tillfälligheten i denna lösning.

Enskilda vetenskapsmän framstår inte ha samma auktoritet som 1944. Det hör enligt min mening ihop med att vetenskap i nutid ekvivaleras med staten Sverige medan den ekvivalerades med den potentiella svensken 1944. De enskilda forskarna bestäms i nutid av diskursen om människan.

6.2.4 Diskursen om djurens lidande

Föreställningarna om djurs lidande är på många sätt mycket lika föreställningarna 1944. Men man får bära i minnet att den hegemoniska interventionen innebar att djurskyddet kom att bestämmas av svenskhetsdiskursen och handla om mänskliga egenskaper snarare än om djurs lidande. I nutid ekvivalerar djurs lidande en subjektiv moraliskt relevant kategori. Det är inte självklart vad lidande är. Lidandet bestäms, i likhet med 1944, av en viss varaktighet eller

intensitet och kan röra sig om smärta eller ångest samt beskrivs som "livsmedelsproducerande djur" och "pälsdjur" vilket pekar på hur djuren ekvivaleras med livlösa objekt och i grunden är till för människan. Djurens lidande bestämmer i sin tur innebörden av djurskyddet. Den förändring som skett kan spåras till den nya djurskyddslagen 1988.

Att djur bara såvitt möjligt skall skyddas mot lidande anser jag vara alltför vagt. Enligt min mening bör huvudregeln vara att djur alltid skall åtnjuta sådant skydd. I vissa fall är det dock oundvikligt att djur åsamkas ett visst lidande. Detta gäller t. ex. vid diagnostik och terapi av sjuka djur och vid användning av försöksdjur. Endast i sådana och liknande fall bör emellertid kravet på skydd mot lidande enligt min mening få stå tillbaka. Detta anser jag i lagtexten bör kunna uttryckas så att djur skall skyddas mot onödigt lidande. (proposition 1987/88:93 s. 50-51)

Uppfattningen är att djur alltid skyddas från lidande. Man kan utsätta djur för lidande för att diagnostisera eller behandla sjukdom; det vill säga för att skydda djuret från ett ännu större lidande. Man kan också utsätta djur för lidande i djurförsök; det vill säga för mänskliga ändamål. Man talar om att djuren skall skyddas från "onödigt lidande" precis som i utredningen 1938. "Onödigt" kan avse "inte strikt nödvändigt", t.ex. för att skydda från större lidande eller "inte mer än nöden kräver", t.ex. inte mer lidande än vad som krävs för att uppfylla vetenskapliga syften. Denna implicit ambivalenta mening hos onödigt lidande blir explicit och förs från förarbetena in i lagen när man fastställer att djur skall skyddas från onödigt lidande och sjukdom men att "försöksdjur inte skall anses vara utsatta för onödigt lidande eller sjukdom" (proposition 1989/90:118, s. 2). Min tolkning är att denna motsättning kunde utgöra ett antagonistiskt motsatsförhållande och innebära en rubbning av Sverigediskursen. Men motsatsförhållandet, eller det etiska dilemman, menar jag dock löses i och med lagstiftningen kring den djurförsöksetiska prövningen. I och med den upprättas nämligen en kategorisk skillnad mellan djur och försöksdjur. Försöksdjur är inte längre djur utan är föremål för en egen diskurs.

Djurskyddet bestäms i nutid av djurens lidande och inte av mänskliga egenskaper. Djuren framställs också ha ett "egenvärde" (proposition 1987/88:93, s. 16). Egenvärdet kopplas till djurens förmåga att uppleva lidande och inte t.ex. till djurens liv.

Det har också ägt rum en annan förändring. 1944 uppfattades art- och användarkategorierna som komplementära vilket hade konsekvenser i form av en smärthierarki som kunde berättiga olika behandling av djur. I nutid kommer artikuleringer av arter över användarkategorier till

uttryck. Det innebär att det uppstår en motsättning mellan diskurserna om arter och användning. I konflikten dem emellan framstår arter som en objektiv kategori medan användning framstår som tillfällig. Man kan inte längre upprätthålla smärthierarkin för olika användningar av djur. Skiljelinjen blir istället baserad på enbart på art och hierarkin blir en dualism. Ryggradslösa djur utom pirålar framstår inte vara förmögna att känna lidande i samma utsträckning som andra djur (SOU 2002: 86, s. 63). Konsekvensen blir att ryggradsdjur behandlas mer lika i lagen. Ett undantag är vilda djur. Den kategorin verkar äga viss objektivitet. Det finns tendenser att upprätthålla gränsen mellan vilda och tama djur. Det stora undantaget är dock försöksdjur som explicit behandlas helt annorlunda än andra djur i lagen.

6.2.5 Diskursen om försöksdjur

Försöksdjurens lidande utgörs också av ångest och smärta av viss varaktighet och intensitet. Däremot skall försöksdjur inte anses vara utsatta för onödigt lidande. Det onödiga lidandet är en subjektiv moraliskt relevant kategori. Det innebär att försöksdjurens lidande, som ju inte förnekas existera, inte är en subjektiv moralisk kategori utan tvärtom ett vetenskapligt studieobjekt och moraliskt irrelevant. Det hade givetvis varit en motsättning att tillskriva djurens lidande dessa olika betydelser om försöksdjuren varit djur. I så fall vore djurens lidande en flytande signifikant. Istället kan särbehandlingen av försöksdjur upprätthållas genom att gränsen mellan försöksdjur och andra djur befästs.

En tolkning, som ligger mycket nära framställningen i utredningen, är att särbehandlingen av försöksdjur baserar sig på ett normativt avvägande mellan djurets lidande och djurförsökets betydelse. Den tolkningen ger vid handen att försöksdjur är djur. Men anledningen till behovet av särbehandling är att de nya föreställningarna om djur som innebär att de alltid skall skyddas från lidande inte är förenliga med djurförsök. Vore de förenliga skulle det, precis som 1944, inte finnas något etiskt problem och den djurförsöksetiska prövningen skulle inte vara nödvändig. Med det hävdar jag inte att det saknas normativ grund för djurförsök. Jag studerar diskurser och inte etik. Det jag påstår är att försöksdjur inte bestäms diskursivt av den diskurs om djur som bygger på djurs lidande som en moralisk kategori. Istället menar jag att diskursen om försöksdjur bygger på en symbolisk logik och framgångsrikt kan tolkas som en

offerdiskurs. En sådan tolkning erbjuder inte bara en grund för särbehandling utan gör också reda för legitimitetsproblemet, orsakerna och lösningarna.

Bakans teori om offerriter anger att offret skall vara påbjudet av en yttre nödvändighet eller högre varelse eller institution. Djurförsöken beskrivs som nödvändiga för forskning och Sverige skall vara en ledande forskningsnation. För det andra utmärks ett offer av att det samtidigt är en rättfärdig och är en ond handling. Det etiska dilemmat består just i att ett djurförsök uppfattas medföra lidande för djuren vilket är moraliskt problematiskt samtidigt som djurförsöken uppfattas vara oundgängliga för den forskning som skall gynna näringsliv och bota sjukdom. Genom att artikulera försöksdjur i enlighet med en offerdiskurs löser man den centrala problematiken. Offret måste, för det tredje, vara ett resultat av byråkratiskt lydnad och ordning. Det stämmer mycket bra med den stora upptagenhet som finns kring den djurförsöksetiska prövningen och byråkratin kring den. De bristande procedurerna som framställs, särskilt den etiska diskussionen, kan medföra att offret inte går rätt till och alltså inte "fungerar". Bakan menar vidare att offret skall symboliseras som ett objekt. I det här fallet är det ett vetenskapligt studieobjekt. Offret skall, för det fjärde, bli en del av offerförrättaren. Exempelvis genom att humanisera offret kan man identifiera sig med det. Lekmännen representerar allmänheten i nämnden. Djurförsök är en gemensam samhällig akt för våra gemensamma förhoppningar på forskningen. Identifikationen menar jag åstadkoms genom att man skall sätta sig in i djurets lidande. Ledamöterna i de djurförsöksetiska nämnderna skall "utgå från att djur känner smärta på ett liknande sätt som människan" (SOU 2003:107, s. 173-174) i prövningen av djurförsök.

På det viset framstår inte bara förekomsten av artikulationer av djurens lidande som förståelig utan som en väsentlig del av diskursen om försöksdjur. De olika föreställningarna om djur respektive försöksdjur kan existera sida vid sida så länge den symboliska logiken inte ifrågasätts. Det är just sådana ifrågasättanden som utgör legitimitetsproblemet för den djurförsöksetiska prövningen.

6.2.6 Diskurs om människan

1944 var svenskhetsdiskursen en diskurs om den potentiella svensken. Nu handlar Sverigediskursen om staten Sverige i första hand. Allmänheten är knuten till Sverige genom demokratiska föreställningar om att allmänhetens uppfattningar bör återspeglas i den offentliga politiken och genom att den offentliga politiken riktar sig mot allmänheten. Allmänheten eller "svensken" är den laglydige medborgaren medan människor som uppvisar en "brist på respekt för lagen och därmed för djuren" definieras i motsättning till Sverige. Vidare finns inte längre föreställningar om en potentiell svensk utan bara om en aktuell människa som är svag och styrd av sina ekonomiska intressen och okunskap. Människan uppfattas vara en ekonomisk människa.

6.2.7 Politisk demokratiskurs

Det råder kontinuitet med 1944 så till vida att politiken har en demokratisk grund. Det finns också förändring. 1944 ansågs opinionsbildning vara en tillräcklig åtgärd utöver straff. Utvecklingen och moderniseringen skulle göra människan mer lik den potentiella djurvänliga svensken. I nutid finns en föreställning om människan som svag och styrd av ekonomiska intressen och okunskap. Politikens roll blir inte bara upplysande utan också styrande och kontrollerande. Genom att reglera ekonomisk verksamhet så kan man frigöra människan från sina ekonomiska intressen och människans övertygelse kan få uttryck i handling. I nutid framkommer även kontroll och styrning där okunskap är orsak. Det tyder på att den styrande och kontrollerande logiken sprider sig som en lösning och delvis tar över upplysning. Men denna föreställning om politik konstituerar också en viss syn på staten. Staten måste nämligen vara okorrumpad, fri från ekonomiska intressen och åtminstone mer kunnig än den enskilde.

6.3 Hegemoni

Överlag menar jag att det råder en påfallande tillslutning av mening. Den diskursiva terrängen framstår som hegemonisk. De förändringar som har ägt rum, och föregåtts av diskursiv kamp, var till största delen redan etablerade i och med den nya djurskyddslagen 1988. De problem

som framställs handlar enligt min uppfattning om att de rådande uppfattningarna på olika sätt hotas från det konstitutiva yttre. Lösningarna innebär att meningen tillsluts ännu hårdare. I vissa fall råder oenighet om lösningarna. Det innebär att meningen blir mer öppen.

Det råder stor tillslutning av meningen i centrala delar av diskursordning. Det gäller föreställningarna om Sverige som en ledande forskningsnation med starkt svenskt näringsliv och gott djurskydd. Det gäller diskursen om djurens lidande som en subjektiv moralisk kategori och artikulationen av ekonomiska intressen och djurskydd. Det gäller således också i bred mening föreställningarna om människan som delvis svag och ekonomisk utveckling som naturlig.

Vetenskapsdiskursen uppfattas som avlagrad objektivitet. Det gäller artkategorierna för djur och vetenskapens och djurförsökens nödvändighet. Vetenskapsdiskursen hotas av två artikulationer. Alternativmedicinska behandlingsmetoder för djur ifrågasätter den vetenskapliga veterinärmedicinens hegemoni. Denna utmaning möts med en än hårdare tillslutning av den veterinärmedicinska normen. Det gäller också delvis alternativ till djurförsök. Det råder enighet om att djurförsök är nödvändiga för forskning. Det är däremot inte helt tydligt vad som utgör nödvändig forskning och alternativ till djurförsök. Därmed hotas den objektiva vetenskapliga diskursen från det konstitutiva yttre. Alternativ till djurförsök är ett omstritt element och man försöker tillsluta meningen genom definitioner.

Ett annat exempel på mer öppen mening är pälsdjursuppfödningen. Det råder enighet om att det är skillnad på vilda och tama djur. Frågan är i vilken kategori minken skall hänföras. Man behöver tillsluta meningen om vilda djur för att etablera entydighet. Men oenighet består.

Man kan också peka på synen på kommunerna. De definieras delvis i motsättning till staten och Sverige. Men denna betydelse står inte oemotsagd. I den alternativa artikulationen är kommunerna lika mycket "Sverige" som staten. Olikheter i tillsyn är ett tecken på kommunala självstyret snarare än på underlåtenhet. Det råder diskursiv kamp om elementet "kommunerna". Det betingar också att det framställs olika orsaker och olika lösningar på tillsynsproblemet. Är det fråga om kompetens och byråkratiska hinder för samarbete eller underlåtenhet från kommunernas sida?

Däremot råder inte antagonistiskt motsatsförhållande i dessa fall. Sverigediskursen rubbas inte. De olika uppfattningarna om nödvändig forskning eller vilda djur och frågan om kommunerna också är Sverige interPELLerar inte motstridiga identiteter. Det konstitueras inte en motdiskurs i diskursordningen.

Däremot kan oenigheten om Djurskyddsmyndigheten tolkas mer antagonistiskt. Det råder enighet om vikten av en helhetssyn men oenigheten gäller om livsmedelskedjans eller djurskyddsfrågornas helhetssyn skall organisera myndighetsarbetet. Om säkra livsmedel ekvivaleras med Sverige kommer en artikulation av en helhetssyn i djurskyddsfrågor att stå i motsättning till en helhetssyn i livsmedelsfrågorna. Sverigediskursen rubbas. Regeringens förslag utgör en kompromiss men det finns två konstituerade ”fiendeläger” och ingen är nöjd med en kompromiss. I utskottet avgörs att Djurskyddsmyndigheten får hand om alla djur vilket innebär att betydelsen av djurskyddet organiserar myndighetsarbetet. Diskursen om livsmedelssäkerhet överlagras tillfälligt både språkligt och institutionellt. Men redan 2007 avskaffades Djurskyddsmyndigheten (proposition 2006/07:77) och därmed överlagrade möjligen livsmedelssäkerheten återigen djurskyddsfrågorna.

Slutligen ser man konturerna till konstruktionen av djurrättsaktivister som en ”fiende”. Det finns en uppfattning om att djurrättsaktivister ”trakasserar inte bara djurägare och djuruppfödare utan också forskare”. Det uppfattas vara angeläget att ”beivrandet av denna typ av brott intensifieras” (kammarens protokoll 2005/06:32 anf. 36, s., 28). Det uppfattas ”inte finnas några möjligheter att ge djur rättigheter” utan det är ”förbehållet människor... I det moderna samhället håller gränsen nämligen på att suddas ut, vilket är allvarligt och också farligt” (kammarens protokoll 2002/03:48 anf. 124, s. 95).

7. Slutsatser och kontextualisering

Syftet med min uppsats är att utforska föreställningar om djur i svensk djurskyddspolitik och undersöka om de har förändrats under efterkrigstiden samt kartlägga hur denna förändring i så fall ser ut. I linje med detta börjar jag med att redovisa mina empiriska fynd om förändring, kontinuitet och komplexitet i föreställningar om djur under efterkrigstiden. Därefter kommer jag att förhålla resultatet till kontexten av en bredare kulturell förändring från det moderna till

det postmoderna och tidigare forskning samt föreslå en konstitutiv förklaring eller förståelse av resultaten. Min forskningsdesign är dock utforskande och inte prövande varför jag inte utesluter andra förklaringar. Slutligen kommer jag att diskutera resultatens överförbarhet till andra kontexter, metodologiska överväganden och föreslå vidare forskning.

7.1 Förändring, kontinuitet och komplexitet

Jag redovisar de empiriska resultaten i punktform och separerar förändring, kontinuitet och komplexitet för att göra presentationen lättöverskådlig.

7.1.1 Förändring

Jag identifierar tre förändringar i föreställningar om djur:

- Djurens subjektiva lidande tas på större allvar och går från att vara perifert till att bli centralt. 1944 överlagrade utvecklingsdiskursen diskursen om djurens lidande i en diskursiv kamp om innebörden av djurskyddet. Därmed ekvivalerades djurskydd med den potentiella svenskens djurvänlighet, sann mänsklighet och föredöme för andra medan djurens lidande undanträngdes som betydelse. Djurskyddet kom att handla främst om de mänskliga egenskaper som dålig djurhållning visade hän mot. I nutid har diskursen om djurens lidande etablerat en ny betydelse för djurskyddet. Djurskyddet hör i första hand ihop med djurens subjektiva lidande. Det framkommer ingen problemformulering i termer av mänskliga egenskaper. Denna empiriska förändring kan uppfattas som en förskjutning från mer antropocentriska föreställningar, där mänskliga egenskaper står i centrum till mer zoocentriska föreställningar, där djurens subjektiva lidande står i centrum.
- Avsteg från djurens skydd från lidande kan inte på samma sätt berättigas av ekonomiska ändamål. 1944 kunde både ekonomiska och vetenskapliga ändamål berättiga avsteg från djurens skydd från lidande. Det var artikulationen av ekonomiska ändamål i motsättning till djurens skydd från lidande som innebar att ett antagonistiskt motsatsförhållande uppstod. Utvecklingsdiskursen överlagrade djurskyddsdiskursen och djuren skulle skyddas från lidande såvitt möjligt; det vill säga så länge djurens

skydd från lidande inte stod i motsättning till andra mänskliga ändamål. I nutid kan ekonomiska ändamål på samma sätt berättiga avsteg från djurens skydd från lidande. Djur skall skyddas från onödigt lidande som ekvivalerar allt lidande. Djuren uttrycks ha ett egenvärde i kraft av sin förmåga att lida. Denna empiriska förändring kan uppfattas som en förskjutning från en instrumentell etisk uppfattning om djurs lidande till en intrinsikal etisk uppfattning om djurs lidande. De båda första förändringarna är nära empiriskt sammanbundna men inte analytiskt identiska. Att ta djurens subjektiva lidande på större allvar är inte samma sak som att tillmäta djurens lidande ett egenvärde.

- Djur behandlas mer lika i djurskyddslagen. 1944 ordnades djuren i en smärthierarki som, enligt min tolkning, baserade sig på en komplementär artikulation av användar- och artkategorier. T.ex. uppfattades bruksdjur vara mer smärtekänsliga än boskapsdjur. I nutid hotas smärthierarkin av artikulationer av djurarter över användarkategorierna. Det är den vetenskapliga artkategoriseringen som framstår som objektiv medan användarkategorierna framstår som tillfälliga. Smärthierarkin övergår till en dualism. Rygggradsdjur behandlas mer lika i lagen medan ryggradslösa djur framstår som mindre lidande och därmed i mindre behov av skydd. Olikheter i tillskrivande av smärtekänslighet kan existera utefter artkategori. Men jag finner mycket litet konkret stöd för det. T.ex. uppfattas kallblodiga djur, som reptiler, vara mycket krävande sällskapsdjur att hålla. Denna empiriska förändring handlar alltså om den vetenskapliga artdiskursens överlagring av den traditionella användardiskursen. Därmed kan man inte upprätthålla olika behandling av djur baserat på användning. Samtidigt saknas tecken på särbehandling baserad på artdiskursen. Det innebär en mer lika behandling av djur.

7.1.2 Kontinuitet

Jag finner kontinuitet i föreställningar om djur i tre avseenden:

- Både 1944 och i nutid konstrueras djur i kontrast till människan. De bestäms av helt olika diskurser. Det kan uppfattas stå i kontrast till en artkategorisering av djur enligt vilken människor är djur. Det visar att denna kontinuitet har mycket djupa rötter. Djuret är fortfarande ”den andre” i en mycket grundläggande bemärkelse.

- Både 1944 och i nutid tillskrivs djur moraliskt relevans utifrån deras förmåga att uppleva lidande. 1944 var det djurens förmåga att uppleva lidande som gjorde det möjligt att beskriva vad dålig djurhållning innebar. Det var en förutsättning för att svenskhet skulle kunna förknippas med djurvänlighet. Föreställningen om att djur är moraliskt relevanta som lidande varelser har en stark kontinuitet i nutid och har närmast förstärkts. Det råder också påfallande tillslutning om denna betydelse. Denna föreställning utesluter också alternativa sätt att förstå djurs moraliska relevans som att djur har rättigheter eller existerar för sin egen skull. Det finns en kontinuitet i föreställningarna om att djur som varelser, eller deras liv, i grunden är till för människor eller en i grunden instrumentell syn på djur. Djur ekvivaleras med livlösa objekt som produceras av deras kroppar som livsmedel och kläder.
- Både 1944 och i nutid beskrivs djurens lidande som av en viss varaktighet eller intensitet. Det är inte självklart vad som utgör den moraliskt relevanta kategorin lidande. Det är inte vilken smärta eller ångest som helst. Oftast är det nödvändigt att utreda om en viss användning av djur innebär lidande. Det gäller t.ex. om pälsdjuren lider i sina burar. Diskursen om djurens lidande kan inte entydigt fastställa om en viss användning är förenad lidande. Det nödvändiggör betydelse tillskrivning från andra diskursiva mönster. Det kan handla om vetenskapliga diskurser om biologi, neurologi och etologi men också diskurser om en användnings ekonomiska betydelse. Det står delvis i motsättning till förändringen mot mer zoocentriska föreställningar om djur. Det blir en diskursiv kamp i den enskilda tillämpningen som tillåter dominerande föreställningar eller avlagrad objektivitet att utöva konstitutiv kraft. På det sättet kan diskursen om djurens lidande användas för att berättiga rådande samhälliga organisatoriska mönster som exempelvis den moderna livsmedelsproduktionen.

7.1.3 Komplexitet

Ett mönster av kontinuitet och förändring är alltid delvis komplext. Det finns dock två områden som sticker ut. Det har att göra med kategoriseringen av djur i enlighet med art och mer lika behandling av djur. Det finns två undantag:

- Kategorin vilda djur förefaller ha kvar en viss objektivitet och det finns tendenser till att försöka sätta upp gränser för användningen av vilda djur som tama. Det gäller t.ex.

pälsnäringens vara eller icke vara. 1944 uppfattades smärthierarkin för vilda djur höra ihop med art. En tolkning är att kategorin vilda djur kan bestämmas utifrån en vetenskaplig artdiskurs genom att peka på hur domesticerade djur skiljer sig från vilda t.ex. genetiskt. Kategorin vilda djur skulle i så fall i nutid kunna reduceras till den vetenskapliga artdiskursen.

- Kategorin försöksdjur särbehandlas explicit i djurskyddslagen i nutid. 1944 kunde både ekonomiska och vetenskapliga ändamål berättiga avsteg från djurens skydd från lidande. I nutid kan ekonomiska skäl inte det. Det uppfattas istället att djur skall skyddas från onödigt lidande. Det är en subjektiv och moralisk relevant kategori samt ekvivalerar allt lidande. Försöksdjur skall däremot inte anses vara utsatta för onödigt lidande varför deras lidande inte är av den subjektiva moraliskt relevanta sorten utan istället ett vetenskapligt studieobjekt och moraliskt irrelevant. Dessa föreställningar om djur står i motsättning till varandra; det blir etiskt problematiskt att förena Sverige som en ledande forskningsnation med ett gott svenskt djurskydd. Lösningen på det etiska problemet blir att entydigt separera djur från försöksdjur; de två kategorierna definieras enligt olika diskurser. Genom att artikulera diskursen om försöksdjur i enlighet med en offerdiskurs kan man tillämpa en symbolisk logik för att upprätthålla att Sverige ekvivalerar både forskning och djurskydd. Uppfattningen om att djurförsök är nödvändiga för svensk forskning medför att det blir nödvändigt att bryta mot ett samhälligt tabu. Djurförsöket förknippas med byråkratisk ordning och lydnad i den djurförsöksetiska prövningen. Djuret symboliseras som ett livlöst vetenskapligt studieobjekt. Djuret blir också en del av förrättaren av offret genom att nämndens ledamöter kontemplerar djurets lidande som om det led som en människa. Diskursen om försöksdjur hotas av att gränsen mellan djur och försöksdjur inte är entydig och att den djurförsöksetiska prövningen inte går rätt till. Det hanteras genom att tillsluta meningen hårdare genom definitioner och förstärkt byråkrati. Min tolkning är att denna symboliska lösning inte är ett tecken på att man ”lättvindigt” kan avfärda djurens lidande utan tvärtom att djurens lidande utövar stark konstitutiv kraft och inte kan överlagras även om den vetenskapliga diskursen framstår som nödvändig och avlagrad objektivitet.

7.2 Kontextualisering och relation till tidigare forskning

I detta avsnitt vill jag koppla mina empiriska resultat och min analys till kontexten av förändring från modernitet till postmodernitet samt tidigare forskning.

I linje med förväntningarna framträder ett modernt komplex av föreställningar 1944. Moderniseringsprojektet framkommer i utvecklingsdiskursen där ekonomisk utveckling och vetenskapliga framsteg skall frigöra människan från naturens godtycke. Det skall ske främst genom upplysning och motarbetande av irrationella sätt att tänka som traditionella sedvänjor och bruk och befördrandet av en rationell organisering av djurhållningen. I detta virrvarr av modernisering och förändring framstår föreställningen om förverkligandet av det svenska folket som något evigt. Denna föreställning innebär förverkligandet av det sant mänskliga och organiserar meningen i hela diskursordningen. Just den nationella diskursen är tydligt influerad av den heroiska modernismens stora myter om folket som nation. För att nå det eviga, förverkligandet av svensken, måste man gå genom det efemära, förändringen och det aktuella vilket berättigar att utsätta djur för visst lidande.

Inte oväntat framträder också föreställningar i enlighet med Testers (1991) begrepp ”krav på skillnad”. Det moderna projektet innefattar föreställningen om mänsklig likhet. Samhällseliten kopplas samman med de lägre klasserna som uppfattas som ”djuriska”. Det hotar elitens uppfattning om sig själva som människor. För att upprätthålla en tydlig skillnad mellan människa och djur konstrueras vad ”human” behandling av djur innebär och de lägre klasserna uppfostras i detta beteende. Empiriskt framstår vissa kategorier av människor – vetenskapsmän, veterinärer och även politiker – som ett moraliskt föredöme. Föreställningar om djurs lidande gör det möjligt att beskriva vad inhuman behandling av djur är. Samtidigt upprätthålls en tydlig skillnad mellan föreställningar om djur och människor. Genom opinionsbildning skall hela det svenska folket ”humaniseras”.

Förändringen i nutid kan inte reduceras till postmodernisering. Min uppfattning är att postmoderna utmaningar bemöts med i grunden moderna sätt att tänka. Utmaningarna går att relatera till Franklins (1999) postmoderna villkor. För det första försvinner den eviga och sanna potentiella svensken och kvar blir den svaga eller aktuella svensken. Det finns en misantropisk uppfattning. För det andra finns föreställningar om ekonomisk tillväxt som

naturlig. Förändring blir det normala och syftar inte till någon koherent och radikalt bättre framtid. Negativa konsekvenserna av ekonomisk utveckling framstår i t.ex. reflektionen över produktivetssträvandena inom jordbruket. Ekonomisk effektivitet tillskrivs en mindre betydelse. Det är liktydigt med Franklins riskreflexivitet. De nya relationerna till djur ställer tidigare kategoriseringar på ända: det är oklart vad som skall vara ett försöksdjur och vilka djur som egentligen är vilda. Det utgör vad Franklin benämner ontologisk osäkerhet. Riskreflexivitet och misantropi leder enligt Franklin till ökad zoocentrism vilket bekräftas av mina resultat. Däremot finner jag inga tecken på sentimentala föreställningar till djur vilket ontologisk osäkerhet skulle leda till. Mina empiriska resultat om ökad politisk prevalens för sällskapsdjur och tjänstenäring är också i linje med postmoderna förändringar. Däremot finner jag att djur behandlas mer lika i lagen och inte att sällskapsdjur särbehandlas.

Det postmoderna förknippas också med en rörelse bort från en rationell logik i termer av byråkratisk auktoritet och vetenskap. Det hör ihop med föreställningar om statens minskade roll i ekonomin och ökat markandstänkande som kan förknippas med individuellt förverkligande och ett flerdigande av handlingslogiker. Jag menar att de lösningar som framförs i nutid är präglade av en rationell modern tankefigur. Det moderna projektets nedgång, riskreflexivitet, och de nya föreställningarna om människan, misantropi, är istället förknippat med ett ökat statligt ingripande i ekonomin. Rationell styrning och kontroll, inte minst av kommunerna, är ett sätt styra de ekonomiska incitamenten så att de är förenliga med ett gott djurskydd. Det innebär att föreställningarna om den byråkratiska auktoriteten snarare förstärkts. Även om vetenskapsmäns auktoritet minskat framstår vetenskapsdiskursen som avlagrad objektivitet. Under ontologisk osäkerhet framstår artdiskursen som objektiv och annan betydelse trängs ut. Artikulationer av alternativmedicinska behandlingsmetoder för djur bemöts med att tillsluta meningen hårdare om veterinärmedicinen som normen. Myten om vetenskap som beskrivande verkligheten på ett objektivt sätt är stark i nutid.

Genom att föra Testers resonemang ett steg vidare kan man etablera en möjlig förståelse för den förändring och kontinuitet som ägt rum. De postmoderna villkoren, misantropi och riskreflexivitet, tillsammans med den moderna rationella samhällsorganisationen och livsmedelsproduktionen innebär att dålig djurhållning inte kan hänföras till enskilda individer eller klasser. Man har istället ett "inhumant" samhälle. Fokuset på rationalisering och produktivitet medför att samhället tappar bort sin "humanitet". Genom att delta i den samhälliga organiseringen förknippas man med denna inhumanitet. Den ekonomiska

människan är inhuman – styrd av ekonomiska drifter – och därmed mer ”djurisk”. De postmoderna villkoren gör gränsen mellan människa och djur mer tillfällig. För att upprätthålla en entydig gräns mellan människa och djur måste samhället ”humaniseras”. Det finns inga mänskliga föredömen som kan uppfostra de övriga. Det framställs istället ökade krav på att staten, genom rationell styrning och kontroll, skall tygla de mänskliga svagheterna och etablera det humana samhället. Diskursen om djurens lidande är en diskursiv rest från den tidiga moderniteten. En tolkning är att diskursen om djurens lidande kommit att förknippas med vetenskaplighet genom att peka på neurologiska och biologiska likheter mellan djur och människa. Det ger i så fall föreställningarna om djurs lidande ett visst mått av objektivitet och förklarar den stora tillslutningen av mening. Genom att denna diskurs samtidigt är öppen för betydelse tillskrivning när det gäller vad som skall räknas som lidande kan också rådande sociala organisatoriska mönster berättigas. Samtidigt trängs alternativa föreställningar om djur som djurrättsdiskursen ut och framställs som ett hot mot den samhälliga ordningen.

Mina resultat kan förefalla oförenliga med Lundmarks (2000) förmenande om en grundläggande antropocentrisk värdegemenskap. Jag menar att förändringen mot mer zoocentriska föreställningar behöver problematiseras. En analys i termer av antropocentrism – zoocentrism innebär att man reproducerar föreställningen om att människan är annorlunda än djur. Varje par av föreställningar om människor och djur konstituerar vad det innebär att vara djur jämfört med människa. Det zoocentriska blir att ta på allvar den mening som tillskrivs djur medan antropocentrism blir att inte göra det. Samtidigt utesluter varje sådant par, t.ex. diskursen om djurens lidande, andra föreställningar om hur djur kan vara moraliskt relevanta, t.ex. att djur har rättigheter. Ur en djurrättsdiskurs konstitueras djur som innehavare av rättigheter. Det innebär att det inte är att ta på allvar vad det är att vara djur att blott tillskriva dem förmåga att lida. Man kan bara bedöma zoocentrism kontra antropocentrism inom en diskursiv ordning. Utifrån Tester kan man förstå attraktiviteten med en djurrättsdiskurs där djur tillskrivs i princip samma rättigheter som människor. Det möjliggör nämligen en självförståelse av hög grad av ”humanitet” i sitt handlande mot djur. Samtidigt upprätthålls gränsen mellan människa och djur eftersom människan är moralisk agent och djuret enbart moralisk patient. Djurrättsdiskursen innebär alltså inte, vilket är konsistent med Lundmarks förmenade, en dekonstruktion av dikotomin människa – djur utan en reartikulation av den.

Normativt kan det framstå som en fördel för djuren att deras lidande inom en modern tankeådra kan förknippas med vetenskap och därmed objektivitet. Det postmoderna

förknippas ofta med konsumerism, esteticism och subjektivism och mångfaldigande av perspektiv och handlingslogiker. Det kan uppfattas som en nihilism och djurskyddet blir upp till var och en eller en estetisk fråga. Jag vill gärna peka på en annan aspekt av den postmoderna erfarenheten. Om det inte finns en extern, eller given, objektiv sanning så blir det upp till var och en att bestämma verkligheten. Det innebär ett ansvar för vilken verklighet man reproducerar. Det innebär alltså att man borde förhålla sig till sina föreställningar inte som om de är objektiva men inte heller som om de är subjektiva utan som om de vore objektiva. På det viset är det inte moraliskt hållbart att bara reproducera förment objektiva föreställningar eller auktoritativa berättelser. Frågan blir inte vad djur är för något i förhållande till människan utan vad djur borde vara i förhållande till människan.

7.3 Överförbarhet, studiens begränsningar och vidare forskning

Den konstitutiva förståelse som jag upprättade i dialog mellan empiri, kontext och tidigare forskning skall inte förstås som en entydig förklaring. Min forskningsdesign kan inte pröva förklaringar och kontexten är vald utifrån tidigare forskning och skall därför uppfattas som en tillämpning. Mina empiriska resultat är kategorierna av förändring, kontinuitet och komplexitet. Det finns många möjliga alternativa förklaringar eller sätt att förstå resultaten.

Aktörsperspektivet är frånvarande i min studie. Den förenklade ontologin berättigas med att jag enbart vill studera existensen av föreställningar. När det kommer till förklaringar kommer dock distributionen av föreställningar och den diskursiva praktiken att vara väsentlig.

I materialet uppmärksammade jag farhågan att partitillhörighet skulle driva mina resultat under den period jag valde. Jag finner med tillfredsställelse att jag upptäckte ett flertal konflikter där lösningarna ser annorlunda ut i nästa period och kunde lyfta in det i min analys. Det gör inte att jag vet att mina resultat är överförbara till nästa period men stöder mitt metodologiska resonemang. Jag noterade också en smula utanför själva analysen att flera viktiga konflikter inte på ett enkelt sätt kunde reduceras till blockgränsen. T.ex. stödde kristdemokraterna och folkpartiet djurskyddsmyndigheten medan moderater och centerpartister var emot. Statlig tillsynsorganisation förfäktades främst av folkpartiet medan centern var klart emot. Partipolitik har definitivt en betydelse för djurskyddspolitiken men den

betydelsen är inte glasklar. Det är ett område där vidare forskning behövs. Just frågan om djurskyddsmyndigheten tolkade jag mer antagonistiskt. Det ger anledning att utföra en mer aktörsbetonad studie just på djurskyddsmyndighetens uppgång och fall.

För att få en komplett bild av föreställningarna om djur menar jag att man måste studera tillämpningen av djurskyddspolitik. Då blir även andra aktörer som näringslivsorganisationer och djurskyddsorganisationer väsentliga. Ett studium av tillämpningen kan belysa hur den öppna meningen hos djurs lidande tillsluts i specifika fall. Man behöver studera vilka diskursiva mönster som gör sig gällande och vilka konsekvenser dessa mönster får för tillämpningen. Det är också väsentligt om dessa diskursiva mönster reproducerar eller ifrågasätter rådande samhällsmönster. Här kan burhönshållningen och pälsnäringen vara två ingångar där resultaten gick åt motsatt håll. Hur etablerades burhöns som lidande medan minkar etablerades som icke lidande?

Jag fick ge upp möjligheten att bestämma timingen för olika förändringar för att i första hand säkerställa resultatens trovärdighet. De två förändringarna som rör att djurens lidande blir mer centralt och att ekonomiska ändamål inte längre kan berättiga avsteg från djurens skydd från lidande kan spåras till den nya djurskyddslagen 1988 även om förändringarna kan ha ägt rum tidigare. Förändringar i fråga om tillsynen och politikens roll kan skönjas ännu tidigare. Däremot har frågan om nya tjänstenärningar med djur och användning över artkategorierna uppstått efter 1988 med början på 1990-talet. Det mest intressanta att peka ut vore timingen för förändringarna i föreställningar om ekonomi, människa och djurs lidande och hur det förhåller sig till framväxandet av en symbolisk offerlogik för försöksdjur. Den djurförsöksetiska prövningen infördes 1979 och kan då från början ha varit ett sätt att utöva styrning och kontroll över vetenskapsmännen vars auktoritet kan ha minskat. Det är ingångar till vidare forskning för att etablera exakt timing och därmed bekräfta eller ifrågasätta mina resultat.

Jag noterade att mitt materialval kunde leda till att dominerande föreställningar framstår som mer dominerande och att vissa perifera föreställningar inte upptäcks. Det framkommer t.ex. inte några föreställningar om att djur har rättigheter direkt eller att djur överhuvudtaget saknar moralisk relevans. Man skulle nog få en mer spridd bild bara genom att intervjua riksdagsledamöter. Men de resultat jag når, så långt de nu sträcker sig, är troligen överförbara

metodologiskt. Med en annan metod är det inte troligt att man får en helt annan bild av föreställningarna om djur men det är möjligt att den bild jag framför skulle kompletteras.

Min avgränsning är både institutionell och tematisk. Mitt metodologiska argument pekar på att mina resultat borde vara överförbara även till djursjukdomspolitiken. Jag har inte funnit något som pekar på motsatsen. De alternativa temana relaterade starkt till EU. Det är ytterligare ett intressant område för vidare forskning eftersom djurskyddet är så starkt kopplat till den nationella diskursen.

När det gäller överförbarheten till andra institutionella diskursordningar tror jag att resultaten i huvudsak är överförbara. Teoretisk har de föreställningar jag finner på den politiska arenan dels en legitimitetsgrund bland allmänheten, dels har lagen i form av auktoritativ text stor konstitutiv kraft. De föreställningar om politik och demokrati som är en förutsättning därtill återfinns också i materialet. I slutändan är dock överförbarheten en empirisk fråga.

Jag finner inga sentimentala föreställningar om djur. Jag menar att det resultatet inte är överförbart till andra arenor. Den politiska arenan förhåller sig ganska abstrakt till djur. Om man låter intervjurespondenter förhålla sig mer abstrakt till djur kan mina resultat om mer lika behandling av djur komma att återfinnas. Däremot tror jag att sentimentala föreställningar om eller attityder till djur framkommer dels i fråga om personliga relationer till djur men också genom representationer av sådana relationer i media och kultur. Det innebär en potential för särbehandling av djur utefter en emotionell logik. Jag menar också att de föreställningar som framträder om statens styrande och kontrollerande roll och därmed dess integritet och auktoritet inte rakt av kan överföras till andra arenor. Det är inte att förvånas över att det inom politiken återfinns föreställningar som legitimerar densamma. Jag tror att dessa föreställningar återfinns även på andra arenor. Men jag tror också att det finns motstridiga postmoderna föreställningar som ifrågasätter berättelsen om staten som rationell och okorrumpad. Denna konflikt menar jag är ett intressant spår för vidare forskning som knyter an till forskningen om sjunkande förtroende för politiska aktörer.

Slutligen vill jag peka på den vetenskapliga diskursens betydelse. Jag menar att diskursen om djurens lidande kan ha förknippats med vetenskapliga rön och därmed fått del av dess objektivitet. Det är värt att utforska vidare i en studie som förutom politiska utredningar kan omfatta vetenskapliga verk och mediala framställningar.

8. Referenser

Litteratur

Arluke, Arnold och Saunders, Clinton R. (1996), *Regarding Animals*, Philadelphia: Temple University Press

Bakan, D (1968), *Disease, Pain and Sacrifice*, Chicago: University of Chicago Press

Baker, Steve (2000), *The Postmodern Animal*, London: Reaktion

Birke, Lynda; Arluke, Arnold och Michael, Mike (2007), *The Sacrifice. How Scientific Experiments Transform Animals and People*, West Lafayette, Indiana: Purdue University Press

Elias, Norbert och Dunning, Eric (1986), *Quest for Excitement. Sport and Leisure in the Civilizing Process*, Oxford: Basil Blackwell

Falkengren, Jutta (2005), *Djurens skepnader: Närhet och distans i diskurs och livsvärld*, Lund: Studentlitteratur

Franklin, Adrian (1999), *Animals & Modern Cultures. A sociology of Human-Animal Relations in Modernity*, London: Sage Publications Ltd.

Franklin, Adrian och Whites, Robert (2001), "Animals and Modernity: Changing Human-Animal Relations, 1949-98", *Journal of Sociology*, vol. 37, nr3, s. 219-238

Harvey, David (1990) *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford: Blackwell

Howarth, David (2007), *Diskurs*, Malmö: Liber AB

Howarth, David och Torfing, Jacob (2005), *Discourse Theory in European Politics : Identity, Policy and Governance*, Basingstoke : Palgrave Macmillan

Ingelhart, Ronald (1997), *Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*, Princeton: Princeton University Press

Lawrence, Thomas B. och Phillips, Nelson (2004), "From Moby Dick to Free Willy: Macro-Cultural Discourse and Institutional Entrepreneurship in Emerging Institutional Fields", *Organization*, vol. 11, nr. 5, s. 689-711

Lundmark, Fredrik (2000), *Människan i centrum. En studie av antropocentrisk värdegemenskap*, Stehag: Förlags ab Gondolin

Marshall, Catherine och Rossman, Gretchen B. (2006), *Designing Qualitative Research*, London: Sage Publications Ltd.

Mörkenstam, Staffan (1999), *Om "Lapparnes privilegier". Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1883-1997*, Edsbruk: Akademitryck AB

Noske, Barbara (1997), *Beyond Boundaries. Humans and Animals*, London: Black Rose Books

Tester; Keith (1991), *Animals and Society. The humanity of animal rights*, London: Routledge

Lévi-Strauss, Claude (1966), *The Savage Mind*, London: Weidenfeld & Nicolson

Thomas, Keith (1983), *Man and the Natural World. Changing Attitudes in England 1500-1800*, Harmondsworth: Allen Lane

Winther Jørgensen och Phillips (1999), *Diskursanalys som teori och metod*, Roskilde: Studentlitteratur

Tidningsartikel

Öhman, Daniel, ”Vanvårdade grisar äter upp varandra”, *Sveriges Radio* (websida), Tillgänglig på: <http://www.sr.se/Ekot/artikel.asp?artikel=3258989> (20100313)

Offentligt tryck

Distriktspromemoria 1997:11, *Ändringar i djurskyddslagen*

Distriktspromemoria 2004:11, *Förbättrad djurskydds- och livsmedelstillsyn*

Distriktspromemoria 2003:14, *Förslag till ändringar i djurskyddslagen, m.m.*

Kammarens protokoll 2001/02:110, 22 maj, 9 § *Ändringar i djurskyddslagen*

Kammarens protokoll 2005/06:32, 17 november, 6 § *Etisk prövning av djurförsök m.m.*

Kammarens protokoll 2002/03:48, 29 januari, 10 § *En ny djurskyddsmyndighet*

Miljö och jordbruksutskottets betänkande 2002/03: MJU5, *En ny djurskyddsmyndighet*

Motion 2002/03: MJ1 *med anledning av prop. 2001/02 En ny djurskyddsmyndighet* av Johansson, Bengt-Anders och Von Sydow, Henrik

Motion 2002/03: MJ5 *med anledning av prop. 2001/02:189 En ny djurskyddsmyndighet* av Birgitta Olsson

Motion 2004/05: MJ15, *Förbättrad djurskydds- och livsmedelstillsyn* av Andersson, Jan m.fl.

Proposition 1944:43, *förslag till lag om djurskydd m.m.*

Proposition 1987/88:93 *om djurskyddslag m.m.*

Proposition 1989/90:118 *om tillsyn enligt djurskyddslagen, m.m.*

Proposition 2001/02: 93, *Ändringar i djurskyddslagen m.m.*

Proposition 2001/02:189, *En ny djurskyddsmyndighet*

Proposition 2002/03:149, *Ändringar i djurskyddslagen (1988:534)*

Proposition 2004/05:72, *Förbättrad djurskydds- och livsmedelstillsyn*

Proposition 2004/05:177, *Etisk prövning av djurförsök m.m.*

Proposition 2006/07:77, *Ersättning vid smittsamma djursjukdomar, m.m.*

SFS 1944:219, *Lag om djurskydd*

SOU 1938:36, *Betänkande med förslag rörande djurskyddslagstiftning*

SOU 1996:13, *Offentlig djurskyddstillsyn*

SOU 2000:108, *Ett förbättrad djurskydd*

SOU 2001:16, *Alternativmedicinska behandlingsmetoder för djur*

SOU 2002:86, *Etisk prövning av djurförsök*

SOU 2003:107, *Etisk prövning av djurförsök. Genteknik och bioteknik på djur*

Materialbilaga

I materialbilagan beskriver jag urvalsramarna. Det handlar för det första om de grupper av lagstiftning som jag identifierade genom att konsultera Svenskt författningssamlings register. Den andra urvalsramen handlar om de viktiga lagändringar som ägt rum inom djurskyddspolitiken under efterkrigstiden. Jag redovisar också det material som jag konkret studerar i de två nedslag som jag bestämde mig för. Resonemanget om urvalets metodologiska aspekter berörs i metodavsnittet men listningen av materialet är inte av central betydelse för att förstå mina ståndpunkter men en viktig referens att ha med, inte minst eftersom jag inte kunde hitta några bra kataloger över relevant lagstiftning. Det material som inte refereras till i huvudtexten återges inte i referenslistan eftersom den då lätt skulle bli oöverskådlig vad gäller det material jag faktiskt refererar till och därmed motverka sitt syfte. Jag har inte kunnat hitta någon bra vägledning i frågan från formell synpunkt och följer sålunda mitt sunda förnuft.

Den första urvalsramen är etablerad med utgångspunkt från boskapsdjurspolitik. Det innebär att lagstiftning som främst berör andra djurslag kan vara utelämnat även om flera lagstiftningar överskrider gränserna för djurslag. Jag identifierade fyra grupper av lagstiftning. Jag redovisar inte alla lagar och förordningar som ingår i grupperna eftersom det i vissa fall är ett mycket stort antal utan ger de mest väsentliga komponenterna. Den första gruppen är djurskyddslagstiftning. Den omfattar bland annat lagen angående slakt av husdjur (SFS 1937:313), lag om djurskydd eller djurskyddslagen (SFS 1944:219, SFS 1988:534), lag om offentlig förevisning av djur (SFS 1916:596), omhändertagande av dödade eller fångade djur (SFS 1938:769). Det ingår också en rad förordning som djurskyddsförordningen (SFS 1988:539), transportkungörelsen (SFS 1944:781) och djurstallkungörelsen (SFS 1972:66). Den andra gruppen är lagstiftning om djursjukdomar. Här är den mest centrala lagen epizootilagen (SFS 1935:105, SFS 1938:369, SFS 1999:657) och zoonoslog (1999:658). Det ingår också en rad lagar om specifika sjukdomar hos vissa djurslag som nötkreaturstuberkolos (SFS 1941:557), sjukdomar hos bin (SFS 1946:81), hönstypus (SFS 1949:437) samt salmonella (SFS 1961:309, SFS 1983:738). Det ingår lagstiftning om hälsokontroller på djur (1969:441), lag om kontroll av husdjur (SFS 1985:342, SFS 2006:807), lag om foder (SFS 1985:295), lag om foder och animaliska biprodukter (SFS 2006:805), lag om verksamhet inom djurens hälso- och sjukvård (SFS 2009:302), lag om provtagning på djur (SFS

1992:1683, SFS 2006:806). Det ingår också en rad förordningar. Den tredje gruppen är in- och utförsel av djur in och ur riket. Det är lagstiftning som inaktualiserats nationellt sedan EU-medlemskapet. Men man kan nämna lag om införsel av vissa levande djur och jordbruksprodukter (SFS 1956:57) med tillämpningsföreskrifter (SFS 159:283) och utförsel (SFS 1956:402) med tillämpningsföreskrifter (1956:416). Den fjärde gruppen har jag låtit benämna övrig lagstiftning. Det handlar om lagstiftning om avel, besiktning och bokföring; getavel (SFS 1954:202) bokföring av getter (SFS 1858:246) avel med nötboskap (SFS 1942:341), stambokföring av nötboskap (SFS 1950:501) och galtbesiktningstvång (SFS 1928:196, SFS 1967:393). Bokföringen samlades i en lag 1967 (SFS 1967:396). Även i dessa frågor har EU-medlemskapet inneburit ett mindre nationellt ansvar.

Den andra urvalsramen utgår från att jag valde att studera djurskyddslagen. Det finns ett stort antal förändringar i djurskyddslagen särskilt under det senaste decenniet. Många av dessa är dock inte i första hand förändringar som tar sikte i djurskyddspolitiken i första hand. Det handlar t.ex. om följändringar i djurskyddslagen av att veterinärstyrelsen lades ner (SFS 1971:1111), en ny kommunallag infördes (SFS 1977:201) eller att en tvåpartsprocess i allmänna administrativa domstolar infördes (SFS 1995:1714). De väsentliga eller centrala lagändringarna omfattar införandet av lagen om djurskydd (SFS1944:219), en större översyn av hela lagen (SFS 1958:134, SFS 1965:728, SFS 1968:735) som föranleddes av ett utredningsarbete under benämningen Djurskyddsutredningen (SOU 1965:49, 1957:38, 1961:45 och 1963: 75), införandet av förprovning av djurstallar (SFS 1973:269), införandet av djurförsöksetiskt provning (SFS 1978:979), införandet av den helt nya djurskyddslagen (SFS 1988:534), ändring angående djurskyddstillsynen (SFS 1990:628), att sportdjur också skall omfattas av bestämmelsen om hur djur skall hållas och skötas m.m. (SFS 1992:1095), ändring med anledning av EU-medlemskapet främst avseende försöksdjuren (SFS 1998:56), vissa ändringar i lagen (SFS 2002:50, 2002:891, 2003:1076 och 2003:1077), införandet av djurskyddsmyndigheten (SFS 2003:52), förändringar av livsmedels- och djurskyddstillsynen (SFS 2003:338), förändringar angående den djurförsöksetiska provningen (SFS 2005:1226), anpassningar av svensk lag till EG-förordningar (SFS 2006: 809), avskaffandet av djurskyddsmyndigheten (2007:362), ändring angående förhandsprovning av djurstallar (SFS 2007: 1394), förstatligande av den operativa tillsynen (SFS 2008:660) och ändring angående djurens hälso- och sjukvård (SFS 2009:303).

Ur denna ram valde jag två tidsnedslag. För det första införandet av lagen om djurskydd som förutom lagen innefattar utredningen Betänkande med förslag rörande djurskyddslagstiftning (SOU 1938:36), proposition med förslag till lag om djurskydd m.m. (1944:43) och första lagutskottets utlåtande (1944:28). Det andra tidsnedslaget omfattar fem propositioner. För det första omfattas Ändringar i djurskyddslagen (Proposition 2001/02: 93) med distriktspromemorian Ändringar i djurskyddslagen (Ds 1997:11). För det andra ingår En ny djurskyddsmyndighet (Proposition 2001/02:189) med utredningen Ett förbättrat djurskydd (SOU 2000:108). För det tredje studeras Ändringar i djurskyddslagen (Proposition 2002/03:149) med distriktspromemorian Förslag till ändringar i djurskyddslagen, m.m. (Ds 2003:14) och en tidigare utredning; Alternativmedicinska behandlingsmetoder för djur (SOU 2003:14). För det fjärde ingår Förbättrad djurskydds- och livsmedelstillsyn (Proposition 2004/05:72) med distriktspromemorian En förbättrad livsmedels- och djurskyddstillsyn (Ds 2004:11) samt en tidigare utredning Offentlig djurskyddstillsyn (SOU 1996:13). För det femte omfattas Etisk prövning av djurförsök m.m. (Proposition 2004/05: 177) med utredningarna Etisk prövning av djurförsök – genteknik och bioteknik på djur (SOU 2003: 107) och Etisk prövning av djurförsök (SOU 2002: 86). Jag har också studerat de motioner som väckts med anledning av de propositioner som ingår i urvalet, de utskottsbetänkanden som handlar om propositionerna liksom de riksdagsdebatter som förts med anledning av utskottsbetänkandena.